

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Marie Podolská

Zásah do integrity člověka

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 16. 11. 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....
Marie Podolská

V Praze dne 16. 11. 2017

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu mé diplomové práce, panu prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc., za jeho vstřícnost, odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce. Zároveň děkuji svým rodičům za trpělivost a podporu, které se mi z jejich strany dostávalo po celou dobu mého studia.

Obsah:

Úvod.....	1
1 Teoretická východiska a základní principy a hodnoty, ze kterých úprava zásahu do integrity člověka vychází.....	4
1.1 Přirozená osobnostní práva.....	4
1.2 Vztah mezi hodnotou lidského života a zdravím a autonomií vůle.....	6
1.3 Princip nedotknutelnosti lidské bytosti	7
1.4 Tělesná a duševní integrita jako jedna ze složek osobnosti	9
2 Pojem zásahu do integrity a prameny právní úpravy.....	11
2.1 Pojem zásahu do integrity	11
2.2 Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a mezinárodní prameny.....	13
2.3 Občanský zákoník a zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování	15
2.3.1 Nedávný vývoj	15
2.3.2 Vztah mezi lékařem a pacientem.....	16
2.3.3 Vztah mezi občanským zákoníkem a zákonem o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování	18
2.4 Ostatní zákonné a podzákonné právní předpisy	20
3 Informovaný souhlas a s ním související instituty.....	21
3.1 Pojem a náležitosti informovaného souhlasu	21
3.2 Poučení předcházející udělení souhlasu, informační povinnost.....	27
3.3 Dříve vyslovená přání	31
3.4 Tzv. negativní revers	34
3.5 Odvolání informovaného souhlasu.....	35
3.6 Omezení autonomie vůle co do nakládání se svým vlastním životem a zdravím	37
3.7 Informovaný souhlas u nezletilých, osob s omezenou svéprávností a osob neschopných projevit vůli, které zároveň nemají zákonného zástupce.....	39
3.7.1 Osoby nezletilé	39
3.7.2 Osoby s omezenou svéprávností	42
3.7.3 Osoby neschopné projevit vůli	43
3.7.4 Společná pravidla týkající se zásahu do integrity všech výše uvedených osob	45
4 Jiné důvody zásahu do integrity člověka	48
4.1 Stav nouze	49

4.2	Ochranné léčení	53
4.3	Ochrana veřejného zdraví	54
4.4	Vyšetření zdravotního stavu či znalecké zkoumání	55
4.5	Vážná duševní porucha, nedobrovolná hospitalizace a použití omezovacích prostředků	56
4.6	Nutná obrana a jiné okolnosti vylučující protiprávnost podle trestního práva	59
5	Důsledky zásahu do integrity člověka bez jeho souhlasu a prostředky právní ochrany	60
6	Vybrané aktuálně diskutované otázky – srovnání české a anglické právní úpravy ...	64
6.1	Právní úprava interrupce	65
6.2	Trestní odpovědnost	68
6.3	Občanskoprávní odpovědnost, žaloby wrongful disability a tendence k rozšiřování nároků dítěte	70
6.4	Odmítnutí léčby nezbytné k záchraně života nenarozeného dítěte	73
6.5	Judikatura Evropského soudu pro lidská práva	74
	Závěr	77
	Použité prameny a literatura	79
	Seznam zkratk	87
	Abstrakt	88
	Summary	89

Úvod

Tělesná a duševní integrita člověka představuje jednu ze složek lidské osobnosti, kterou je možné chápat jako osobní sféru každého člověka chráněnou ve své celistvosti před jakýmkoliv neoprávněným zásahem. S ohledem na hodnotu lidského života a zdraví je nepochybné, že zásah do integrity člověka vyžaduje pečlivou právní úpravu zaručující jak ochranu této složky lidské osobnosti, tak nerušený výkon absolutního osobnostního práva každého člověka k ní. V důsledku přijetí nového občanského zákoníku,¹ který se hlásí k přirozenoprávní koncepci lidských práv a do popředí staví zájmy jednotlivce, především hodnotu lidské důstojnosti a svobody, je i principu nedotknutelnosti lidské bytosti, ze kterého úprava zásahu do integrity člověka vychází, poskytnuta zvláštní ochrana.

Cílem této diplomové práce bude analyzovat současnou právní úpravu zásahu do integrity člověka obsaženou především v novém občanském zákoníku, poukázat na její nedostatky či mezery a navrhnout řešení případných problematických otázek. Rozebrány budou jednotlivé okolnosti, za nichž je možné do integrity člověka zasáhnout, respektive které zásah do integrity odůvodňují a vylučují tak jeho protiprávnost, se zaměřením na informovaný souhlas dotčené osoby, který je základním důvodem zásahu do integrity člověka. Tomu odpovídá rovněž zákonná úprava, neboť občanský zákoník pod příslušnými ustanoveními věnujícími se zásahu do integrity upravuje především podrobnosti udělování souhlasu a jeho náležitosti. Nebudou však opomenuty ani ostatní důvody zásahu do integrity člověka, jejichž úprava je obsažena napříč celým právním řádem. S ohledem na zaměření této práce, jejímž cílem je zpracovat danou problematiku z pohledu občanského práva, však bude o institutech typických pro jiná právní odvětví (například odvětví trestního práva) pojednáno pouze v základních rysech.

Práce je členěna na šest kapitol. V rámci první kapitoly objasním základní teoretická východiska právní úpravy, jakož i vztah principu nedotknutelnosti lidské

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

bytosti, ze kterého úprava zásahu do integrity člověka vychází, k dalším principům a hodnotám, na kterých je založen český právní řád a které s problematikou zásahu do integrity člověka úzce souvisí. Navazovat bude kapitola druhá, ve které je pojem zásahu do integrity definován. Rovněž budou představeny nejdůležitější prameny právní úpravy, z nichž dominantní postavení zaujímá Listina základních práv a svobod,² Úmluva o lidských právech a biomedicíně,³ občanský zákoník a zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.⁴ V rámci této kapitoly budou shrnuty nejdůležitější změny, které přinesla nová právní úprava v oblasti občanského i zdravotnického práva. Zároveň bude popsán komplikovaný vztah mezi občanským zákoníkem a zákonem o zdravotních službách, neboť jeho objasnění je pro jakýkoliv další rozbor dané problematiky nezbytný.

Za stěžejní kapitolu této práce považuji kapitolu třetí, zabývající se informovaným souhlasem jakožto základním důvodem zásahu do integrity. V rámci této kapitoly budou podrobně rozebrány náležitosti informovaného souhlasu, přičemž zvláštní pozornost bude věnována povinnému poučení předcházejícímu udělení souhlasu. S ohledem na skutečnost, že se většina závažnějších zásahů do integrity člověka odehrává v rámci poskytování zdravotních služeb, neobejde se tato kapitola bez přihlídnutí k paralelní úpravě obsažené v zákoně o zdravotních službách. Navazovat bude rozbor některých dalších institutů souvisejících s informovaným souhlasem a typických pro zdravotnické právo, a to institutu dříve vyslovených přání a negativního reversu. V závěru kapitoly se zaměřím na zvláštní úpravu informovaného souhlasu u nezletilých, osob s omezenou svéprávností a osob neschopných projevit vůli, neboť právě z této části právní úpravy vyvstává řada nejasností, a proto považuji za vhodné se problematice udělení souhlasu za tyto osoby blíže věnovat.

V kapitole čtvrté jsou rozebrány ostatní důvody zásahu do integrity člověka, z nichž největší pozornost věnuji stavu nouze. V této souvislosti bude pojednáno také o nedobrovolné hospitalizaci a použití omezovacích prostředků, neboť právě ty

² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

³ Úmluva č. 96/2001 Sb. m. s., na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně.

⁴ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

představují velice vážné a citelné zásahy do integrity člověka a jeho osobnostních práv. Pátá kapitola shrnuje důsledky neoprávněného zásahu do integrity člověka, druhy právní odpovědnosti, které lze v takovém případě vyvodit, a v rovině občanskoprávní též prostředky právní ochrany.

V poslední kapitole se budu věnovat vybraným aktuálně diskutovaným otázkám, jejichž právní úpravu porovnáám s právní úpravou v Anglii. Zaměřím se na problematiku umělého přerušení těhotenství a další kontroverzní otázky, v nichž se, podobně jako při umělém přerušení těhotenství, střetává zájem na ochraně života a zdraví (nenarozeného) dítěte na straně jedné se zájmem na respektování autonomie vůle matky na straně druhé. Mimo jiné tak budou zmíněny nároky typu *wrongful disability* uplatňující se v Anglii a posouzena možnost podobného uplatnění v České republice. Cílem této kapitoly bude zhodnotit stávající právní úpravu a poukázat na její nedostatky a aktuální problémy, s nimiž se, zejména v anglickém prostředí, potýká soudní praxe, případně na které je upozorňováno ze strany odborníků i široké veřejnosti. Rovněž bude zhodnocena dosavadní judikatura Evropského soudu pro lidská práva vztahující se k daným otázkám.

S ohledem na požadovaný rozsah této práce budou ponechány stranou náležitosti zásahu týkající se jeho samotného provedení (v oblasti zdravotnictví je takovou náležitostí zejména provedení zákroku *de lege artis*), jakož i další podmínky, které musí být splněny, aby byl zásah v souladu s právem, avšak uplatní se výhradně ve zdravotnictví či jiných specifických oblastech (například podmínka udělení příslušného veřejnoprávního oprávnění). Rovněž budou ponechány stranou některé instituty navazující na právní úpravu zásahu do integrity a s ní do jisté míry související, a to ochrana lidského těla po smrti a nakládání s částmi lidského těla či ostatky zemřelého.

1 Teoretická východiska a základní principy a hodnoty, ze kterých úprava zásahu do integrity člověka vychází

1.1 Přirozená osobnostní práva

Nový občanský zákoník, účinný od 1. 1. 2014, se jednoznačně hlásí k přirozenoprávní koncepci lidských práv. V mnoha ohledech navazuje a dále rozvíjí základní hodnoty a principy zaručené Listinou základních práv a svobod, což jeho autoři deklarují již v úvodu důvodové zprávy jako základní východisko navrhované úpravy.⁵ Oproti předchozí právní úpravě preferující celospolečenské zájmy se tak do popředí dostává člověk – bytost nadaná vrozenými, již samotným rozumem a citem poznatelnými přirozenými právy, které ji činí člověkem.⁶ Pomocí přirozených práv je tedy definován člověk, ačkoliv občanský zákoník blíže nespecifikuje, která práva považuje za přirozená. Jedná se o práva, kterými je člověk nadán již pouhým narozením, která existují nezávisle na zákoně (zákon je pouze uznává či deklaruje), která se zakládají především na lidské svobodě a důstojnosti a jejichž katalog se neustále dotváří.⁷ V první řadě je to právo na život a zdraví, jakož i další práva neoddělitelně spojená s osobností člověka, a proto nazývaná osobnostními právy.

Pojem osobnosti člověka je definován českou právní teorií jako „*jedinečné spojení biologických, psychologických a společenských aspektů, či spíše hodnot lidské bytosti*“.⁸ K její ochraně slouží všeobecné osobnostní právo, které je tvořeno souhrnem dílčích osobnostních práv, přičemž každé z těchto dílčích osobnostních práv zajišťuje

⁵ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku [online]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> [cit. dne 28. 5. 2017] s. 19.

⁶ § 19 odst. 1 NOZ.

⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2014, s. 98 – 99.

⁸ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I – Díl první: Obecná část.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 248.

ochranu některé ze složek (hodnot) lidské osobnosti.⁹ Jednou z těchto složek je právě tělesná a duševní integrita člověka.

Přirozená osobnostní práva mají všeobecnou povahu, to znamená, že náleží každé lidské bytosti bez rozdílu, a zároveň jsou právy absolutními, která působí *erga omnes*, to jest vůči všem ostatním. Tomu odpovídá povinnost každé třetí osoby zdržet se jakéhokoliv neoprávněného zásahu do těchto práv. Ačkoliv občanský zákoník usiluje o co největší míru dispozitivnosti v zájmu posílení autonomie vůle stran¹⁰, pro ustanovení týkající se ochrany osobnosti je typická jejich kogentní povaha, neboť dle § 1 odst. 2 NOZ jsou mimo jiné zakázána ujednání porušující právo na ochranu osobnosti. Nadto ustanovení § 19 odst. 2 NOZ stanoví, že se přirozených práv spojených s osobností člověka nelze vzdát ani je nelze zcizit, a pokud se tak stane, nepřihlíží se k tomu. Omezení těchto práv je možné pouze tehdy, neodporuje-li to zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku, což je pro účely této práce významné z důvodu stanovení mezí autonomie vůle každého člověka v oblasti nakládání se svým vlastním životem a zdravím. Související otázky však budou blíže rozvedeny v podkapitole 3.6. této práce.

⁹ *ibid.*, s. 249.

¹⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. XLIX.

1.2 Vztah mezi hodnotou lidského života a zdravím a autonomií vůle

Nejvyšší hodnoty, ze kterých vychází nový občanský zákoník, jsou uvedené v § 3 odst. 1 NOZ. Na prvním místě je to ochrana lidské důstojnosti a svobody, dále právo brát se o své vlastní štěstí. Na to navazuje výčet základních zásad, který je ale ve skutečnosti spíše dalším rozšířením chráněných hodnot. Jsou jimi zejména život a zdraví lidské bytosti, jakož i její svoboda, čest, důstojnost a soukromí. S ohledem na pořadí, v němž jsou jednotlivé hodnoty vyjmenovány, je zřejmé, že prioritou zákonodárce je ochrana osobnosti, až poté je zmíněna například zvláštní ochrana rodiny, principy závazkového práva nebo ochrana vlastnictví. Toto hodnotové zaměření není v českém právním řádu novinkou. NOZ v tomto ohledu nevybočuje z rámce daného Listinou základních práv a svobod, tedy předpisu nejvyšší právní síly, který ve svém prvním článku deklaruje svobodu a rovnost v důstojnosti i právech a v následujících člancích, zejména oddílu prvním hlavy druhé, zaručuje jednotlivá dílčí osobnostní práva a jejich ochranu, mimo jiné právo na život (čl. 6 odst. 1), právo na ochranu zdraví (čl. 31), nedotknutelnost osoby a jejího soukromí (čl. 7 odst. 1) a právo na ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromého nebo rodinného života (čl. 10 odst. 2).

Právě výše zmíněné hodnoty se však mohou dostat do vzájemného rozporu, kdy na jedné straně stojí nedotknutelnost člověka a jeho svobodná vůle co do rozhodování o sobě samém a na straně druhé zájem na ochraně života a zdraví dotčené osoby. Nejvýrazněji se tento vztah projeví při poskytování zdravotních služeb. Má přání pacienta převážit nad zájmem na záchraně jeho života nebo zdraví? Jaká je hierarchie hodnot odpovídajících jednotlivým složkám lidské osobnosti? Právní úprava zásahu do integrity člověka na tyto otázky odpovídá. Rovněž deklarovaná priorita svobody a autonomie vůle člověka jako jedna z vůdčích myšlenek NOZ predestinuje, které hodnoty v dnešní společnosti převažují.¹¹

¹¹ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku. *op. cit.* s. 20.

1.3 Princip nedotknutelnosti lidské bytosti

Úprava zásahu do integrity obsažená v občanském zákoníku vychází z principu nedotknutelnosti lidské bytosti zakotvené v článku 7 odst. 1 LZPS, stejně tak jako v § 91 NOZ, který říká, že člověk je nedotknutelný. Následující ustanovení občanského zákoníku z tohoto principu vychází a dále jej rozvádějí. Na proklamaci nedotknutelnosti člověka v NOZ lze proto pohlížet především jako na zdůraznění základní hodnoty, v jejímž světle je třeba vykládat úpravu osobnostních práv a zásahu do integrity člověka, jinak by toto ustanovení (§ 91) bylo samo o sobě nadbytečné. Základem je, že nikdo nesmí zasáhnout do integrity jiného bez jeho souhlasu, kromě případů stanovených zákonem. Souhlas je tak základním předpokladem vyloučení protiprávnosti zásahu. Nedotknutelnost člověka je jednou ze základních hodnot nového občanského zákoníku a soukromoprávní úpravy vůbec. Úzce souvisí se zásadou legální licence zakotvené taktéž na ústavní úrovni, tedy že každý může činit vše, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit nic, co zákon neukládá.¹²

Nedotknutelnost osoby lze definovat jako subjektivní právo každého člověka na zachování jeho tělesné a duševní integrity, tedy vyloučení jakýchkoliv neoprávněných zásahů do ní.¹³ Stejně tak jako § 3 odst. 1 NOZ zaručuje přirozené právo každého brát se o své vlastní štěstí, aniž by zákon definoval, co tímto štěstím je, i úprava zásahu do integrity obsažená v občanském zákoníku je postavena na principu, že právě člověk sám nejlépe ví, nebo by alespoň vědět měl, co je pro něj nejlepší; není žádná autorita, která předepisuje (až na výjimky stanovené zákonem), jak se má člověk rozhodnout při nakládání se svým vlastním tělem, a to ani v krajních situacích, s nimiž se setkáváme zejména ve zdravotnictví, kdy na „správném“ rozhodnutí závisí třeba i záchrana lidského života. Takovou krajní situací, vzbuzující řadu otázek a diskuzí, může být například odmítnutí život zachraňující léčby. Autonomii vůle v oblasti péče o zdraví zdůrazňuje i judikatura: *„Každý člověk je svobodný a není povinen činit nic, co mu zákon neukládá. Z toho vyplývá, že také v otázkách péče o vlastní zdraví záleží jen na jeho svobodném*

¹² Čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR, čl. 2 odst. 3 LZPS.

¹³ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 339.

*rozhodnutí, zda a v jaké míře se podrobí určitým medicínským výkonům.*¹⁴ Oprávnění každého člověka svobodně rozhodovat o sobě samém (žít podle svého) je nadto doplněno povinnostmi všech ostatních takové rozhodnutí ctít a respektovat.¹⁵ Na věci nic nemění ani to, zda se rozhodnutí dotčené osoby jeví okolí jako nesprávné nebo na základě jakých pohnutek či motivů k němu dotčená osoba došla. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku k tomuto tématu uvádí, že *„každý může žít podle svého, neporušuje-li přitom práva jiných, a že každý může usilovat o vlastní štěstí podle libosti, nepůsobí-li to jiným bezdůvodnou újmu. Tak se vzájemně doplňují dvě hlavní zásady soukromého práva: zásada autonomie vůle a zásada neminem leadere.*“¹⁶

Je třeba si však uvědomit, že nedotknutelnost lidské bytosti není absolutní. Zákon může stanovit situace, za nichž je zásah do integrity po právu i bez souhlasu dotčené osoby nebo dokonce proti její vůli, a také tak činí, je-li nutné v dané situaci upřednostnit jiné zájmy nebo hodnoty anebo vyžaduje-li to situace. Takové omezení je plně v souladu s Listinou základních práv a svobod, za předpokladu splnění podmínek v ní uvedených.¹⁷ Došlo tak k vytvoření systému jednotlivých dalších důvodů ospravedlňujících zásah do integrity, které představují výjimku z obecného pravidla „zásah pouze se souhlasem“.

¹⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 639/2000 ze dne 18. 5. 2001.

¹⁵ § 81 odst. 1 NOZ.

¹⁶ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku. *op. cit.* s. 36.

¹⁷ Čl. 7 odst. 1 věta druhá LZPS, ve spojení s čl. 4 LZPS.

1.4 Tělesná a duševní integrita jako jedna ze složek osobnosti

Tělesnou a duševní integritu lze chápat jako osobnostní sféru každého člověka, ačkoliv v novém občanském zákoníku je tento pojem používán v užším slova smyslu, než osobnost člověka. Pod ochranou osobnosti je zahrnuta celá řada jejích dalších složek, jako podoba a soukromí, projevy osobní povahy, vážnost, čest, dobrá pověst a podobně. Přesto však jsou pojmy integrita a osobnost člověka neoddělitelně spjaty. V tomto smyslu nazírají na tělesnou a duševní integritu i autoři komentáře k občanskému zákoníku: *„Osobnost člověka, ač je tvořena celým spektrem vlastností, charakteristik, hodnot i nuancí (...), je nutno posuzovat v její nedělitelné jednotě duševní a tělesné integrity, tj. v jednotě jejích fyzických, resp. biologických, psychických a sociálních struktur.“*¹⁸

Nejen osobnost člověka jako takovou je třeba pojímat ve své celistvosti; rovněž tělesnou a duševní stránku lidské integrity nelze od sebe oddělovat a izolovat.¹⁹ Ačkoliv tedy odborná literatura často hovoří o integritě tělesné, je nepochybné, že jí míní obě složky lidské integrity – tělesnou i duševní. *„Působení na tělo se totiž často projeví i psychicky, neboť člověk vnímá své tělo a některé jeho pochody svou myslí. Zároveň se však ovlivnění duševního stavu děje nezřídka prostřednictvím těla a nástrojů či látek na tělo působících. Člověk je tedy právem chráněn proti bezdůvodnému zasahování do jeho integrity třetí osobu, ať již by mělo vliv na jeho tělo či mysl.“*²⁰ Neodělitelnost fyzické a duševní stránky lze opět názorně demonstrovat v oblasti zdravotnictví. Před neoprávněnými zásahy, zde zejména neoprávněným lékařským zákrokem, je právem chráněno nejen tělo jako takové (fyzická stránka), nýbrž i důstojnost a svobodná vůle člověka co do rozhodování o sobě samém (duševní stránka – zde opět vychází najevo celistvost lidské osobnosti a vzájemná souvislost mezi jejími jednotlivými složkami – integritou člověka, jeho důstojností, soukromím a svobodou). Není totiž pochyb o tom, že některé lékařské zákroky jsou z objektivního hlediska čistě ku prospěchu osoby a jejího zdraví, ba dokonce může k vážné újmě na zdraví vést absence takového zákroku,

¹⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 338.

¹⁹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. *Zdravotnické právo*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 232.

²⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 345.

a přitom je zákrok protiprávní, pokud k němu dotyčná osoba nedala souhlas (pomiňme pro tuto chvíli jiné okolnosti vylučující protiprávnost). Pokud by bylo právem chráněno pouze tělo ve smyslu fyzické schránky, žádný rozpor by v takovém případě nenastal a zákrok by byl po právu. Jak je ale zjevné z úpravy zásahu do integrity v NOZ, člověk je chráněn i před zásahem do ostatních složek jeho osobnosti. Nerespektování svobodné vůle člověka, nejen v oblasti zdravotnictví, může představovat neoprávněný zásah do soukromí, nehledě na to, že takové zacházení může být dotyčnou osobou vnímáno jako nedůstojné a negativně tak působit na její psychiku, což se může druhotně projevit i na jejím tělesném zdraví.

Shodně se k těmto otázkám vyjadřuje i Nejvyšší soud ČR: *„Lze si totiž představit jednání, které z lékařského hlediska bude posuzováno jako jednání lege artis, a tudíž nebude zásahem do práva na život a zdraví, ale současně může být zásahem do jiné složky osobnostního práva, např. do práva na soukromí (např. lékařské zákrok bez informovaného souhlasu pacienta).“*²¹ V jednom ze svých dřívějších rozsudků rovněž Nejvyšší soud zdůraznil, že i přes mnohost jednotlivých složek osobnosti člověka je nutné ji vnímat vždy v její celistvosti a neoddělitelnosti.²²

S ohledem na vzájemné ovlivňování a propojenost těchto dvou složek nebude nadále v této práci duševní a tělesná integrita rozlišována, nebude-li uvedeno jinak, a pojem zásahu do integrity bude používán ve smyslu tělesné i duševní integrity zároveň.

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 3223/2011 ze dne 14. 5. 2013.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 1630/2004 ze dne 30. 6. 2005.

2 Pojem zásahu do integrity a prameny právní úpravy

2.1 Pojem zásahu do integrity

Zásahem do integrity člověka je jakékoliv narušení jeho tělesné a duševní celistvosti jakožto jedné z chráněných složek lidské osobnosti, ke které má tato osoba absolutní osobnostní právo. Přestože si lze zásah nejlépe představit ve smyslu přímého narušení nebo poškození tělesné schránky lidské bytosti, tedy na těle dotčené osoby (například v podobě řezné rány skalpelem nebo fyzického napadení), jak již bylo řečeno, zásahem do integrity je postihnuta rovněž stránka duševní. Pouze takový přístup je v souladu s pojmovým vymezením integrity člověka. Navíc s ohledem na propojenost jednotlivých složek lidské osobnosti je zřejmé, že zásahem často dochází i k narušení dalších z nich, jako je svoboda, soukromí, autonomie vůle a mnohdy také důstojnost dotčené osoby.

Typickou oblastí, ve které se setkáváme s nejrůznějšími zásahy do integrity člověka a kterou si bez nich ani nelze představit, je **oblast zdravotnictví**. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že zásahem do integrity není jen samotný lékařský zákrok v nejužším slova smyslu (např. operace), nýbrž i úkony bezprostředně předcházející, navazující či související s takovým zákrokem. Řeč je zejména o úkonech preventivních, diagnostických, rehabilitačních a jiných, s nimiž se ve zdravotnictví setkáváme za účelem zlepšení zdravotního stavu pacienta.²³

Kromě úkonů prováděných v rámci poskytování zdravotních služeb jsou zásahem do integrity rovněž úkony masérské, léčitelské nebo kosmetické, úkony prováděné v tetovacích salonech nebo zásahy, ke kterým nevyhnutelně dochází při některých

²³ Terminologie napříč právním řádem ČR není v tomto směru jednotná. Např. ZZS pracuje s pojmy „zdravotní služba“, „zdravotní péče“, „zdravotní výkon“ (řazeno od nejširšího pojmu po nejužší, přičemž zásahu do integrity nejvíce odpovídá poslední z jmenovaných) – viz § 2 ZZS; NOZ používá v části první především pojmy „zásah do integrity“ a „zákrok“, v části čtvrté pak pojem „úkon“ v rámci úpravy péče o zdraví. Většina odborné literatury, viz např. *Zdravotnické právo* (fn 19) s. 237 nebo *Komentář* (fn 7), s. 346, se shoduje na názoru, že tyto výrazy (zákrok, zásah, výkon, úkon) lze v zásadě chápat jako rovnocenné, bez hlubšího významu jejich rozlišení. Rovněž pro účely této práce nebude mezi nimi rozlišováno, není-li výslovně uvedeno jinak.

kontaktních sportovních hrách (například ragby) či bojových uměních (karate, judo). Všechny tyto případy lze označit za zásah do integrity člověka ve smyslu výše uvedené definice, a proto se na ně vztahuje obecná úprava zásahu do integrity obsažená v občanském zákoníku. Zvláštní kategorii zásahů do integrity představují některá jednání postihovaná dle trestněprávních předpisů. Je nepochybné, že například fyzické napadení jiné osoby vedoucí k těžkému ublížení na zdraví nebo znásilnění naplňují nejen znaky skutkové podstaty odpovídajících trestných činů, nýbrž i definici zásahu do integrity vyplývající ze soukromoprávní úpravy.

2.2 Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a mezinárodní prameny

Na pomyslné první příčce systému pramenů práva, které zásah do integrity člověka upravují, nalezneme **Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod** – právní předpisy ústavní úrovně, tedy předpisy nejvyšší právní síly, které zakotvují nejdůležitější hodnoty a principy demokratického právního státu, mezi nimiž má ochrana osobnosti své místo. Za nejpodstatnější lze pro účely této práce považovat již výše zmíněnou zásadu legální licence (čl. 2 odst. 4 Ústavy, čl. 2 odst. 3 LZPS), princip nezadatelnosti a nezczitelnosti přirozených lidských práv (čl. 1 LZPS), právo na život (čl. 6 odst. 1 LZPS), princip nedotknutelnosti člověka (čl. 7 odst. 1 LZPS), ochranu osobní svobody (čl. 8 LZPS) a v neposlední řadě ochranu lidské důstojnosti, cti, soukromí a rodinného života (čl. 10 LZPS).

Třetím, neméně důležitým právním pramenem je mezinárodní úmluva přijatá členskými státy Rady Evropy dne 4. dubna 1997 ve španělském Oviedu, která *„společenské a právní poměry v medicíně ovlivnila natolik, že se stala téměř jakousi zdravotnickou právní ústavou, výchozím předpisem medicínského práva (...) nejen pro svou právní sílu a zákonnou nadřazenost, ale zejména pro katalog lidských práv, který v souvislosti s aplikací biologie a medicíny přináší a zaručuje“*²⁴. Řeč je o Úmluvě č. 96/2001 Sb. m. s., na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: **Úmluva o lidských právech a biomedicíně**. Ačkoliv je ÚLPB základem právní úpravy v prostředí poskytování zdravotních služeb, tedy nikoliv pro všechny zásahy do integrity člověka, pro účely této práce ji nelze pominout, ani snižovat její důležitost, neboť právě při poskytování zdravotních služeb jsou zásahy do integrity člověka nejvýznamnější.

Většina práv je v ÚLPB upravena minimalisticky a stanovení podrobností je ponecháno národním úpravám. Slouží tak jako jakýsi minimální standard, který smluvní státy musí zaručit. Proto není vyloučeno, aby národní předpisy přiznaly člověku

²⁴ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 33.

(pacientovi) práv více nebo je rozšířily. Pokud tak činí při respektování zásad v Úmluvě zakotvených a neupírají práva jí přiznaná, je takový postup v pořádku.

S ohledem na téma této práce je nejvýznamnějším článkem 5 ÚLPB, který stanoví základní pravidlo, že jakýkoliv zákrok je možný pouze tehdy, poskytla-li k němu dotčená osoba svobodný a informovaný souhlas, jakož i další články na něj navazující, které zakotvují například ochranu osob neschopných souhlas udělit, provádění zákroků ve stavu nouze, institut dříve vyslovených přání nebo právo na informace o svém zdravotním stavu.

Zásahu do integrity jakožto jedné ze složek osobnosti člověka se rovněž dotýká celá řada dalších mezinárodních smluv, jejichž aplikace není vyloučena ani v oblasti poskytování zdravotních služeb. Jedná se například o Úmluvu č. 104/1991 Sb., o právech dítěte nebo Úmluvu č. 209/1992 Sb., o ochraně lidských práv a základních svobod.

2.3 Občanský zákoník a zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Zásah do integrity je v občanském zákoníku upraven v rámci úpravy osobnosti člověka, tedy v části první, hlavě II, dílu 2, oddílu 6. Samotnému zásahu do integrity se pak věnuje převážná část pododdílu 3 s názvem „Právo na duševní a tělesnou integritu“, a to konkrétně § 93 až 103. Ačkoliv se pro výklad a správné porozumění dané problematice neobejdeme bez dalších, zejména předcházejících ustanovení občanského zákoníku, právě výše zmíněné paragrafy jsou pro tuto diplomovou práci zásadní.

Pro oblast zdravotnictví jsou podmínky i podrobnosti provádění zákroků – zásahů do integrity člověka upraveny především v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, který nabyl účinnosti dne 1. 4. 2012. Ačkoliv se zákon o zdravotních službách týká pouze určité výše zásahů do integrity člověka, a to zásahů prováděných v rámci poskytování zdravotních služeb, s ohledem na četnost a závažnost právě těchto zásahů lze zákon o zdravotních službách považovat pro účely této práce za neméně důležitý.

2.3.1 Nedávný vývoj

Nedávno přijatý NOZ i ZZS přinesly do právních vztahů upravených jim předcházejícími právními předpisy zásadní změny, jejichž potřeba byla zjevná a nevyhnutelná jak v důsledku pádu železné opony v roce 1989, tak s ohledem na řadu mezinárodních závazků, které Česká republika převzala. Zejména po ratifikaci ÚLPB v roce 2001 bylo zřejmé, že úprava poskytování zdravotní péče založená zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, nemůže nadále vyhovovat. NOZ i ZZS jsou založeny na respektu k základním lidským právům a svobodám, přičemž oba zákony do popředí staví svobodu a autonomii vůle každého člověka. V oblasti zdravotnictví pak nabývá tato změna hodnot zcela konkrétní podoby: autonomie vůle člověka se stává něčím víc, než jeho zdraví a život. *„Do popředí je stavěno pacientovo zásadní právo na autonomii*

*a sebeurčení*²⁵. ZZS v tomto plně vychází z ÚLPB: „*Předem je nutno zdůraznit, že OÚB (Oviedská úmluva o biomedicíně) chrání přednostně svobodu pacienta se rozhodnout (toto je ratio legis OÚB), a to i když by svým rozhodnutím škodil svému vlastnímu zdraví, pokud tak nepůsobí škodu jiným.*“²⁶

Posílení autonomie vůle se tudíž pochopitelně projevilo i v úpravě zásahu do integrity člověka, a to jak úpravě obecné, dané občanským zákoníkem, tak úpravě speciální, jejímž základním kamenem je ZZS. „*Tradiční zásada „salus aegroti suprema lex esto“, tj. „zdraví (blaho) nemocného je nejvyšším zákonem (příkazem)“, musela ustoupit zásadě „non salus, sed voluntas aegroti suprema lex“, tj. „nikoli zdraví (blaho), ale vůle nemocného je nejvyšším zákonem (příkazem).*“²⁷ Dotčená osoba má vždy právo projevit svou vůli a zásah do své integrity, například v podobě lékařského zákroku, tak vyloučit.

2.3.2 Vztah mezi lékařem a pacientem

Přijetím výše uvedených zákonů byl potvrzen odklon od dřívějšího paternalistického pojetí vztahu mezi lékařem a pacientem, které chápalo poskytovatele zdravotní péče jako subjekt nadřazený a mocenský, jemuž je pacient podřízen. Dnešní chápání je postaveno na principu rovného postavení subjektů, čemuž odpovídá i příklon k soukromoprávní úpravě. Základem tohoto rovnocenného vztahu je závazek – smlouva, jejímž předmětem je povinnost poskytovatele zdravotních služeb provést řádně zdravotní službu a povinnost příjemce této služby zaplatit za to poskytovateli odměnu. Tento základní princip bývá v moderních demokraciích modifikován ze strany státu například formou povinného zdravotního pojištění a s tím souvisejícím odlišným způsobem financování zdravotních služeb.

²⁵ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 197.

²⁶ Článek Právní aspekty informovaného souhlasu pacienta, publikovaný na webových stránkách SZÚ [online]. Dostupné na: http://apps.szu.cz/cekz/dokumenty/akreditace/Pravni_aspekty_inform_souhlasu_pacienta.pdf [cit. dne 24. 6. 2017].

²⁷ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 32.

Rovněž změna terminologie, kdy byl původně používaný pojem „péče“ nahrazen pojmem „služba“, naznačuje výše uvedené tendence. Zatímco péče evokuje představu starosti o někoho v podřízeném, závislém postavení, služba směřuje do roviny spíše komerční, kdy na jedné straně vystupuje poskytovatel služby a na druhé klient, který za službu platí, byť nepřímo přes systém veřejného zdravotního pojištění.

Třebaže dnešní pojetí vztahu lékař – pacient je chápáno jako vztah rovnocenný, je nutné podotknout, že pacient stále vystupuje jako slabší strana z důvodu své neznalosti a nezkušenosti v oblasti medicíny.²⁸ Z pohledu občanského zákoníku lze navíc pacienta označit za spotřebitele ve smyslu § 419 NOZ, neboť do (smluvního) vztahu s poskytovatelem zdravotních služeb vstupuje mimo rámec své podnikatelské činnosti. Proto se na něj zpravidla vztahuje i zvláštní ochrana spotřebitele zaručená NOZ.²⁹ Označení pacienta za spotřebitele je rovněž v souladu s právem EU, které mezi rozhodujícími faktory zdůrazňuje účel, pro který strany do vztahu vstupují. Je-li tento účel výlučně soukromý, zatímco druhá smluvní strana jedná v rámci své podnikatelské činnosti, je první strana považována za spotřebitele.³⁰

S ohledem na specifika vztahu mezi lékařem a pacientem, jakož i význam chráněných hodnot, s nimiž je při poskytování zdravotních služeb nakládáno, přetrvává i nadále potřeba určité státní intervence. Do soukromoprávních vztahů proto vstupují normy veřejnoprávní, které ukládají poměrně široké spektrum veřejnoprávních povinností poskytovateli zdravotních služeb³¹, stanoví důkladný systém kontroly ze strany státu i jiných orgánů³², jakož i jiné záruky sloužící k ochraně práv pacienta.

²⁸ Článek Právní aspekty informovaného souhlasu pacienta, publikovaný na webových stránkách SZÚ. *op. cit.*

²⁹ § 1810 a násl. NOZ.

³⁰ Čl. 6 odst. 1 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).

³¹ Např. povinnost vést zdravotnickou dokumentaci, povinnost uzavřít pojistnou smlouvu o pojištění odpovědnosti za škodu, povinnost přijmout pacienta do péče, není-li naplněn některý ze zákonem stanovených důvodů pro jeho odmítnutí.

³² Zejm. příslušných profesních komor, viz § 107 a násl. ZZS.

2.3.3 Vztah mezi občanským zákoníkem a zákonem o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Již z důvodové zprávy k předmětné části NOZ (§ 91 – 103) vyplývá, že si je zákonodárce vědom toho, že otázky spojené se zásahem do integrity mohou být upraveny ve zvláštních zákonech, přičemž zákon o zdravotních službách výslovně zmiňuje jako příklad: „*Respektuje se, že otázky z tohoto okruhu upravují nebo mohou upravit zvláštní zákony (např. zákon o zdravotní péči), které mají před zde navrženou obecnou úpravou přednost.*“³³ Účelem právní úpravy v NOZ proto je, jak sami autoři důvodové zprávy uvádí, pokrýt podmínky zásahu do integrity obecně, pro případy neupravené zvláštními zákony. Takovými případy mohou být např. již výše zmíněné tetovací služby. „*Právní otázky spojené se zásahy do integrity živého člověka nelze zužovat jen na případy profesionální lékařské péče. Tato problematika zasahuje i další činnosti vykonávané profesionálně i laicky (např. se jedná o kosmetické zákroky, včetně tetování nebo piercingu atp., o výkon léčitelské praxe, o laicky prováděné zdravotní zákroky apod.)*“³⁴ Ve stejném smyslu komentují úpravu zásahu do integrity též autoři komentáře k občanskému zákoníku: „*Zákonná pravidla pro zásah do integrity jsou v občanském zákoníku stanovena záměrně nejen pro úkony v rámci zdravotní péče či zdravotních služeb, ale též pro jakékoliv jiné případy (largo sensu). (...) Ambicí zákonodárce tak je, aby normy týkající se integrity byly univerzálně použitelné pro všechny druhy zásahů do ní.*“³⁵

Do jisté míry se s duplicitní úpravou setkáváme i v závazkověprávní části občanského zákoníku, kde je v hlavně II. dílu 9. jako jeden ze samostatných, pojmenovaných smluvních typů upravena smlouva o péči o zdraví.³⁶ Jedním z hlavních okruhů, kterým se tento díl věnuje, je povinné poučení dotčené osoby (ošetřovaného) předcházející jakémukoliv zákroku (úkonu), avšak stranou není ponechána ani podmínka souhlasu s jakýmkoliv úkonem v rámci péče o zdraví, terapeutické privilegium a další instituty typické pro zdravotnické právo. Ačkoliv je v této části NOZ použita odlišná

³³ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku. *op. cit.* s. 64.

³⁴ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku. *op. cit.* s. 65.

³⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 346.

³⁶ § 2636 a násl. NOZ.

terminologie, je nesporné, že předmětná úprava dopadá především na oblast zdravotnictví. Úprava těchto institutů v rámci smlouvy o péči o zdraví je však pro oblast poskytování zdravotních služeb nadbytečná, neboť je tatáž materie podrobněji upravena ve zvláštním zákoně – ZZS³⁷. Nadbytečnost norem upravujících péči o zdraví lze však samozřejmě konstatovat pouze v oblastech, kde se speciální úprava vyskytuje. I pro část závazkověprávní platí obecné pravidlo *lex specialis derogat generali*, což důvodová zpráva k NOZ nepopírá, naopak co do podrobností péče o zdraví stanoví, že „navržená úprava nezasahuje do zvláštní zákonné úpravy platné pro poskytování zdravotní péče, která jako speciální zůstává nedotčena“.³⁸

Faktem však zůstává, že některá ustanovení v NOZ jsou natolik konkrétní, že mohou svou specialitou konkurovat i úpravě v ZZS, jak podotýkají mimo jiné autoři nedávno publikované knihy Zdravotnické právo³⁹ nebo komentáře k občanskému zákoníku⁴⁰. Ačkoliv, jak již bylo zmíněno, je cílem úpravy v občanském zákoníku pokrytí zásahu do integrity obecně, zaměření předmětných ustanovení na oblast zdravotnictví a poskytování zdravotních služeb je nepopíratelné. Lze si například jen těžko představit jinou situaci, při níž dochází k oddělení části lidského těla (jiné než jsou vlasy, nehty apod., které jsou ve smyslu § 112 NOZ věcmi movitými), než právě lékařský zákrok.

Lze tedy konstatovat, že zásah do integrity (v oblasti zdravotnictví) je paralelně upraven jak v NOZ, tak v ZZS, přičemž tyto předpisy se vzájemně doplňují. Speciální úprava je obsažena zejména v ZZS, avšak nikoliv výlučně. Následující část této práce, v níž je rozpracován informovaný souhlas a s ním související či na něj navazující instituty, proto bude vycházet z obou těchto právních předpisů, s cílem postihnout případné vzájemné odlišnosti.

³⁷ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 40.

³⁸ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku. *op. cit.* s. 526.

³⁹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 236.

⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* zejm. s. 347.

2.4 Ostatní zákonné a podzákonné právní předpisy

Kromě NOZ a ZZS existuje napříč českým právním řádem celá řada dalších právních předpisů, které se problematiky zásahu do integrity dotýkají. Tyto další předpisy upravují zejména provádění určitých specifických lékařských zákroků, důsledky neoprávněného narušení cizí integrity, jiné důvody vylučující protiprávnost zásahu, než je informovaný souhlas, nebo podrobnosti provádění zásahů na základě těchto dalších zákonem uznaných důvodů. Na úrovni zákona nelze opomíjet zejména zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (transplantační zákon) nebo zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. V oblasti veřejného práva je nejvýznamnějším předpisem chránícím člověka před neoprávněnými zásahy ze strany třetích osob bezesporu zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Vzhledem k tomu, že důvody zásahu do integrity musí být stanoveny na úrovni zákona (viz čl. 93 odst. 1 NOZ), podzákonné právní předpisy v této oblasti pouze provádí zákonná ustanovení, nestanoví nové nebo další okolnosti vylučující protiprávnost zásahu. Příkladem může být vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 306/2012 Sb., o podmínkách předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění a o hygienických požadavcích na provoz zdravotnických zařízení a ústavů sociální péče, která provádí zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví. Na případné další právní předpisy bude v rámci této práce upozorněno vždy v souvislosti s danou problematikou, které se týkají nebo kterou upravují.

3 Informovaný souhlas a s ním související instituty

Aby byl zásah do integrity v souladu s právem a nepředstavoval neoprávněné narušení osobnosti člověka, musí se opírat o některý ze zákonem stanovených důvodů. Tyto důvody tak představují jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost zásahu. Základní okolností vylučující protiprávnost zásahu do integrity člověka je souhlas dotčené osoby udělený s vědomím o povaze zásahu a jeho možných následcích.⁴¹ Zvláštní zákony v oblasti zdravotnictví⁴², jakož i Úmluva o lidských právech a biomedicíně, používají pro tento souhlas pojem „informovaný souhlas“.

3.1 Pojem a náležitosti informovaného souhlasu

Souhlas osoby se zásahem do její integrity je projevem vůle, který opravňuje jinou osobu k uskutečnění zásahu, například právě k výkonu lékařského zákroku. Jedná se o subjektivní právo každého člověka, tedy oprávnění chovat se (rozhodnout se) určitým způsobem. Jako takový musí splňovat obecné náležitosti projevu vůle, tedy musí se jednat o určitý a srozumitelný projev vážné a svobodné vůle prosté omylu⁴³. Nadto stanoví občanský zákoník, stejně tak jako ZZS, speciální požadavek **informovanosti**. Souhlas je informovaný, předcházel-li mu náležité poučení dotčené osoby o povaze, způsobu a účelu zákroku, očekávaných následcích, možných nebezpečích i případných jiných postupech přicházejících v úvahu⁴⁴. Pouze takový souhlas může být právním důvodem zásahu do integrity člověka vylučujícím jeho protiprávnost. O náležitém poučení předcházejícím vyslovení souhlasu bude blíže pojednáno v následující podkapitole.

⁴¹ § 93 odst. 1 NOZ.

⁴² Vedle ZZS také např. zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech), zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (transplantační zákon), nebo zákon č. 268/2014 Sb., o zdravotnických prostředcích a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. 2013, *op. cit.* s. 159 - 161, ve spojení s § 551 - 553, § 583 NOZ *a contrario* a § 587 NOZ *a contrario*.

⁴⁴ § 94 odst. 1 NOZ.

Ačkoliv je **svoboda vůle** předpokladem každého právního jednání, ZZS ji staví naroveň požadavku informovanosti jako jednu ze dvou základních náležitostí a definičních znaků informovaného souhlasu, přičemž zároveň vysvětluje, že souhlas je pokládán za svobodný, je-li dán bez jakéhokoliv nátlaku.⁴⁵ V oblasti poskytování zdravotní péče přichází v úvahu zejména nátlak ze strany příbuzných, ošetřujícího lékaře nebo ostatních zdravotnických pracovníků. Nátlakem může být jednak přímé fyzické násilí/donucení (*vis absoluta*), jednak násilí psychické, označované také jako bezprávná výhrůžka (*vis compulsiva*)⁴⁶. Tou je taková výhrůžka, kterou je vynucováno něco, co jí vynucováno být nesmí, a která zároveň vykazuje takový stupeň intenzity, aby podle okolností a povahy konkrétního případu byla schopna vzbudit důvodnou obavu nebo bázeň.⁴⁷ Naplnění tohoto předpokladu je třeba posuzovat vždy podle povahy a okolností konkrétního případu. S ohledem na specifický vztah mezi lékařem a pacientem a citlivé postavení pacienta v rámci tohoto vztahu je zřejmé, že v oblasti zdravotnictví postačí zpravidla nižší stupeň intenzity nátlaku k tomu, aby byl souhlas se zásahem považován za neplatný ve smyslu ustanovení § 587 odst. 1 NOZ. „Zvláště při lékařských zákrocích je třeba počítat s tím, že pro druh a intenzitu případného nátlaku, aby byl za takový považován, postačí nepochybně nižší úroveň než v běžném životě.“⁴⁸

Na **formu souhlasu** nejsou, až na zákonem stanovené výjimky, kladeny zvláštní požadavky – uplatní se tedy obecné ustanovení § 559 NOZ, podle kterého si lze pro souhlas, jakožto právní jednání, zvolit libovolnou formu, není-li zákonem nebo ujednáním stran dohodnuto nebo stanoveno jinak. Souhlas může být dán výslovně (to jest ústně či písemně, případně znakovou řečí) i konkludentně, kdy dotčená osoba dává souhlas najevo svým faktickým jednáním, nevzbuzujícím pochybnost o tom, co zamýšlí a k čemu svoluje.⁴⁹ Konkludentní souhlas se uplatní zejména u méně závažných zásahů, jako je například preventivní vyšetření u zubního lékaře (konkludentní souhlas lze dovozovat z usazení se do křesla a otevření úst) nebo odběr krve (vyhrnutí rukávu a

⁴⁵ § 28 odst. 1 ZZS, § 34 odst. 1 ZZS.

⁴⁶ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. 2013, *op. cit.* s. 159 - 160.

⁴⁷ Článek Právní aspekty informovaného souhlasu pacienta, publikovaný na webových stránkách SZÚ. *op. cit.*

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. *Informovaný souhlas: teorie a praxe informovaného souhlasu ve zdravotnictví*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 37.

nastavení ruky lékaři). Abychom zcela nepomíjeli oblasti mimo zdravotnictví, uvedme jako příklad konkludentního souhlasu také souhlas zákaznice v kadeřnictví, která se zásahem do své integrity spočívajícím v sestřihu jejích vlasů dává souhlas již samotnou návštěvou kadeřnického salonu a usazením se do kadeřnického křesla, nebo předpokládaný souhlas účastníka některého zvlášť nebezpečného sportovního klání (karate, judo, box), které si bez zásahů do integrity nelze vůbec představit, a lze tedy dovozovat, že je s nimi každý hráč srozuměn.

Zvláštní forma souhlasu, a to **forma písemná**, je vyžadována pouze výjimečně, zejména u těch nejzávažnějších nebo nejrizikovějších zásahů. NOZ vyžaduje písemnou formu souhlasu ve třech případech: 1) dochází-li k oddělení části lidského těla, která se již neobnoví (tedy vyjma vlasů, nehtů, apod., které jsou ve smyslu § 112 NOZ věcmi movitými), 2) k lékařskému pokusu na člověku a 3) k zákrokům, které nejsou nezbytné v zájmu zachování nebo zlepšení zdravotního stavu dotyčné osoby, nejedná-li se o kosmetické zákroky nezanechávající trvalé nebo závažné následky.⁵⁰ Není-li dodržena stanovená forma souhlasu, je souhlas neplatný podle § 582 odst. 1 NOZ.

Zvláštní zákony zejména v oblasti poskytování zdravotních služeb okruh zákroků, k nimž je vyžadována písemná forma souhlasu, dále rozšiřují. Jedná se typicky o zákroky prováděné dle zákona o specifických zdravotních službách (např. kastrace, sterilizace, změna pohlaví), transplantačního zákona (odběr a transplantace orgánů nebo tkání) nebo zákona o umělém přerušení těhotenství. Zákon o zdravotních službách vyžaduje písemnou formu v případě souhlasu s hospitalizací, a dále stanoví-li tak jiný právní předpis (v tomto ohledu se úprava NOZ stává speciální i ve vztahu k ZZS⁵¹) nebo určí-li tak poskytovatel zdravotních služeb.⁵² V praxi je této možnosti často využíváno, a to z důvodu snazšího dokazování udělení souhlasu při případném soudním sporu. Sankce, které lékaři hrozí za provedení zákroku bez souhlasu pacienta, jinými slovy za neoprávněné a v oblasti zdravotnictví často závažné narušení jeho integrity, pročež není ani nutně zapotřebí, aby lékař zákrok provedl nesprávně nebo aby jím došlo k ublížení na

⁵⁰ § 96 NOZ.

⁵¹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 236.

⁵² § 34 odst. 2 ZZS.

zdraví, jsou natolik přísné a důsledky natolik závažné, že se lékaři, resp. poskytovateli zdravotních služeb, vyplatí si udělení souhlasu touto formou z opatrnosti „pojistit“. S ohledem na principy dokazování v medicínskoprávních sporech, kdy pacientovi postačí prokázat, že k zásahu došlo, zatímco poskytovatel zdravotních služeb musí prokázat, že měl k zásahu patřičný právní důvod vylučující protiprávnost zásahu,⁵³ se písemná forma souhlasu jeví jako značně praktická.

Je však třeba připomenout, že bez náležitého poučení (tedy naplnění požadavku informovanosti) je jakýkoliv souhlas, ač písemný, bez hlubšího právního významu, neboť je neplatný, přičemž povinnost prokázat, že pacient řádně poučen byl, nese opět poskytovatel.⁵⁴ Dle JUDr. Jana Macha, autora publikace *Lékař a právo: praktická příručka pro lékaře a zdravotníky*, evropské soudy již několikrát konstatovaly, že i „*sebelépe ,s německou důkladností‘ vypracovaný písemný informovaný souhlas pacienta s lékařským výkonem je nicotným cárem papíru, pokud je prokázáno, že lékař s pacientem vůbec nehovořil a informovaný souhlas mu předložila k podpisu zdravotní sestra*“⁵⁵. Jakkoli tedy může písemná forma souhlasu usnadnit dokazování, její užívání by nemělo být na úkor ústní komunikace mezi lékařem a pacientem – základního stavebního kamene informovaného souhlasu⁵⁶.

Zajímavým příkladem v souvislosti s formou informovaného souhlasu je vytržení zubu u zubního lékaře. Dle doslovného znění zákona by měl být písemný souhlas vyžadován tehdy, jedná-li se o chrup stálý, neboť pouze stálý zub lze považovat za „část těla, která se již neobnoví“ ve smyslu § 96 odst. 1 NOZ. Oproti tomu u mléčného zubu tato podmínka splněna není, proto by měl k jeho vytržení stačit souhlas ústní. V praxi lze však očekávat, že se mezi stálým a dočasným chrupem rozlišovat nebude a

⁵³ HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 109.

⁵⁴ *ibid*, s. 109 - 110.

⁵⁵ MACH, Jan. *Lékař a právo: praktická příručka pro lékaře a zdravotníky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010, s. 117.

⁵⁶ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. 2007, *op. cit.* s. 89.

k jakékoliv extrakci zubu, donedávna běžně prováděné na základě ústního souhlasu pacienta, budou lékaři s ohledem na předmětné ustanovení vyžadovat souhlas písemný.⁵⁷

Není bez zajímavosti, že pro případy **stavů nouze** je v § 99 NOZ stanovena výjimka z povinnosti dodržet předepsanou formu souhlasu. Díky formulaci „nelze-li souhlas ve stavu nouze získat ani v jiné než stanovené formě“ je platnost souhlasu zachována i tehdy, kdy zákonem předepsaná forma (forma písemná) dodržena nebyla. Tato konstrukce svědčí o záměru zákonodárce upřednostnit autonomii vůle člověka jednak před formalismem a jednak před zásahem ospravedlněným stavem nouze, lze-li vůli člověka jakkoliv zjistit.

Naopak **domněnka udělení souhlasu** stanovená v § 97 odst. 2 NOZ proklamované posílení osobnostních práv, jako jedno ze základních ideových východisek nové soukromoprávní úpravy, zcela popírá. Podle zmíněného ustanovení se má za to, že byl souhlas udělen, není-li pro něj vyžadována písemná forma. Ačkoliv se jedná o domněnku vyvratitelnou (*praesumptio iuris*), možnost dokázání opaku je pro dotčenou osobu takřka nemožná.⁵⁸ V naprosté většině případů půjde opět o oblast poskytování zdravotních služeb, kde se pacient nachází v pozici slabší strany s výrazně omezenými možnostmi obrany. Díky této domněnce se důkazní břemeno co do prokázání neudělení souhlasu (pokud jde o zákroky, k nimž není vyžadována písemná forma souhlasu, to jest naprostou většinu z nich) přesouvá právě na pacienta, kterému nezbývá, než doložit kopii písemného negativního reversu – prohlášení o odmítnutí souhlas vyslovit.

Na problematičnost ustanovení poukazuje i četná odborná literatura⁵⁹, mimo jiné komentář k novému občanskému zákoníku JUDr. Petra Lavického, Ph.D. a kol.⁶⁰ S autory příslušné kapitoly však nelze zcela souhlasit co do závěru, že se v rámci

⁵⁷ RADOVÁ, Eva. Nový občanský zákoník a informovaný souhlas pacienta [online]. Dostupné na: <http://www.dentalcare.cz/2014/07/03/novy-obcansky-zakonik-a-informovany-souhlas-pacienta/> [cit. dne 8. 8. 2017].

⁵⁸ HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 110 – 111.

⁵⁹ *ibid.*, s. 110 – 111, dále např. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 380 – 381.

⁶⁰ LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání Praha: C. H. Beck, 2014, s. 568.

poskytování zdravotních služeb vyvratitelná domněnka udělení souhlasu dle NOZ neuplatní vzhledem k autonomní povaze úpravy poskytování zdravotních služeb ve zvláštních zákonech (ZZS, popř. ZSZS), a to i přesto, že zvláštní zákony tento institut neupravují.⁶¹ Právě z důvodu absence právní úpravy ve zvláštních zákonech se na tuto konkrétní otázku aplikuje NOZ přednostně jako zákon speciální.

Pro vyloučení protiprávnosti je samozřejmě zapotřebí, aby zásah splňoval i další podmínky a náležitosti, pokud tak stanoví zvláštní právní předpisy. V případě zákona o zdravotních službách je tím zejména to, aby zákrok, kterým je do integrity člověka zasahováno, byl proveden *de lege artis*, aby poskytovatel zdravotních služeb disponoval příslušným oprávněním apod. Jedná se však o instituty nakolik svébytné a obsáhlé, že není možné je s ohledem na rozsah a zaměření této práce dostatečně pokrýt, a proto budou ponechány stranou.

⁶¹ *ibid*, s. 568.

3.2 Poučení předcházející udělení souhlasu, informační povinnost

Jak již bylo řečeno, specifickou náležitostí informovaného souhlasu je předchozí poučení a podání informací. Toto poučení je zcela esenciálním předpokladem pro efektivnost a účelnost souhlasu se zásahem do integrity, neboť „*informovaný souhlas není nic jiného než souhlas poučeného pacienta*“⁶². Informační povinnost je v NOZ obecně upravena v § 94, který vyžaduje srozumitelné vysvětlení povahy zamýšleného zákroku, ze kterého dotčená osoba pochopila způsob a účel zákroku, očekávané následky, možná nebezpečí pro své zdraví a to, zda přichází v úvahu i případný jiný postup. Poučení je povinen podat ten, kdo hodlá do integrity jiné osoby zasáhnout.

ZZS ustanovení občanského zákoníku dále rozvádí a pro oblast poskytování zdravotních služeb v § 31 odst. 2 podrobně stanoví, jaké údaje musí být v poučení obsaženy. Ani výčet údajů dle ZZS však není zcela vyčerpávající, neboť jím nejsou dotčena ustanovení některých zvláštních zákonů, která informační povinnost ve speciálních případech rozšiřují a která se aplikují přednostně.⁶³ Účelem podrobné úpravy informační povinnosti a zvýšených nároků kladených na náležité poučení při poskytování zdravotních služeb je vyvážení přirozené nerovnosti mezi lékařem a pacientem, s ohledem na citlivou oblast lidského zdraví a nejcennější hodnoty, s nimiž je nakládáno. Lékař, disponující příslušným lékařským vzděláním, vystupuje ve vztahu k pacientovi jako odborník, zatímco pacient většinou nikoliv, a proto se právní úprava snaží zajistit mu dostatečné předpoklady (nezbytné informace) k tomu, aby se mohl správně a samostatně rozhodnout. Potřebný rozsah podávaných informací se však bude vždy posuzovat s ohledem na povahu a závažnost zásahu, jakož i ostatní okolnosti případu, ať už v oblasti zdravotnictví nebo mimo ni.

Vzhledem k tomu, že Úmluva o lidských právech a biomedicíně ani žádná jiná mezinárodní smlouva, která by byla dle čl. 10 Ústavy součástí právního řádu ČR, neobsahuje vyčerpávající výčet informací, které je třeba pacientovi před zákrokem

⁶² ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 45.

⁶³ Např. § 18 odst. 5 zákona č. 268/2014 Sb., o zdravotnických prostředcích a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

sdělit⁶⁴, je na uvážení každého státu, aby rozsah sdělovaných informací stanovil, nebo aby poskytnutí náležitého poučení zaručil jiným vhodným způsobem. Kupříkladu Spojené království Velké Británie a Severního Irska tuto otázku neupravuje svými zákony vůbec a posouzení potřebného rozsahu a míry sdělovaných informací (respektive posouzení náležité odborné péče lékaře, za jejíž součást britské právo informační povinnost považuje⁶⁵) ponechává soudní praxi, jak je v anglosaské právní kultuře obvyklé. Zhruba od konce padesátých let minulého století se tak v rámci rozhodnutí nejvyšších soudních instancí formovala řada názorů a testů pro posouzení náležité odborné péče lékaře a potřebného množství jím sdělovaných informací.⁶⁶ Ve srovnání s Českou republikou je však ponechána poměrně široká možnost uvážení co do rozsahu i obsahu povinného poučení ošetřujícímu lékaři.⁶⁷

Na rozdíl od NOZ, ze kterého lze totéž dovodit pouze výkladem, ZZS výslovně stanoví, že je nutné umožnit pacientovi klást tzv. **doplňující otázky**⁶⁸, a to v zájmu správného porozumění sdělovaným informacím a tedy dosažení účelu zákona. Tím totiž není vyřčení informací jako takové, nýbrž pochopení těchto informací dotyčnou přijímající osobou. Shodně se k otázce náležitého poučení vyjadřují i autoři odborné literatury, když zdůrazňují, že pro posouzení, zda byl naplněn požadavek řádného poučení pacienta, je rozhodující to, co pacient skutečně pochopil, nikoliv to, co lékař pacientovi sdělil.⁶⁹

Rovněž právo **vzdát se podání informací** je výslovně upraveno pouze v ZZS⁷⁰, nikoliv v rámci obecné úpravy zásahu do integrity v NOZ. Možnost odmítnout vysvětlení

⁶⁴ Resp. čl. 5 ÚLPB stanoví pouze základní informace, které musí být poskytnuty (informace o účelu, povaze, důsledcích a rizicích zákroku), což však většina států nepovažuje za dostatečné, a proto přistupuje k podrobnější úpravě v rámci svého zákonodárství.

⁶⁵ Např. *Sidaway v. Board of Governors of the Bethlem Royal Hospital and the Maudsley Hospital* [1985] AC 871.

⁶⁶ Prvním zásadním precedentem byl případ *Bolam v. Friern Hospital Management Committee* [1957] 1 WLR 582.

⁶⁷ Kromě výše uvedených také např. *Blyth v. Bloomsbury Health Authority* [1993] 4 Med LR 151 nebo *Gold v. Haringey Health Authority* [1988] QB 481.

⁶⁸ § 31 odst. 1 písm. b) ZZS.

⁶⁹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. 2007, *op. cit.* s. 69; ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 365, 367; ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 245, 246.

⁷⁰ § 32 odst. 1 ZZS, ve spojení s § 31 odst. 2 písm. f) bod 1. ZZS.

je však zmíněna v závazkověprávní části NOZ – v rámci úpravy péče o zdraví. Tato paralelní úprava, která nevykazuje oproti úpravě ZZS žádné závažnější rozdíly, je však nadbytečná, neboť úprava ZZS je konkrétnější a při poskytování zdravotních služeb se proto použije přednostně. Možnost vzdát se podání informací vyplývá z principu autonomie vůle. I v tomto ohledu je však autonomie vůle dotčené osoby omezena zájmy druhých, neboť k odmítnutí informací se nepřihlíží, jedná-li se o infekční nebo jinou nemoc, kterou by tato osoba mohla ohrozit zdraví nebo život jiných, pokud by o ní nevěděla.⁷¹ NOZ, na rozdíl od ZZS, navíc připouští možnost podání vysvětlení, ačkoliv si ho dotyčná osoba nepřeje, i tehdy, hrozí-li této osobě z neposkytnutí vysvětlení nebezpečí, které zjevně převyšuje zájem na jeho neposkytnutí.⁷²

Určitým prolomením informační povinnosti je tzv. **terapeutické privilegium**, tedy oprávnění zdržet po nezbytně nutnou dobu v nezbytně nutném rozsahu informace o nepříznivé diagnóze nebo prognóze onemocnění pacienta, pokud lze důvodně předpokládat, že by tyto informace mohly pacientovi uškodit a způsobit mu v danou chvíli vážnou újmu na zdraví. Dle slov doc. JUDr. Olgy Sovové, Ph.D. jde tedy o možnost lékaře přizpůsobit poskytované informace aktuálnímu zdravotnímu stavu pacienta.⁷³ Terapeutické privilegium je institutem výhradně zdravotnického práva a neuplatní se tak u jiných zásahů do integrity člověka, než v oblasti poskytování zdravotních služeb, resp. péče o zdraví. Právním základem v rámci české národní úpravy je § 32 odst. 2 ZZS, nikoliv občanský zákoník; ten možnost zadržení informací (vysvětlení) upravuje jen velmi obecně v § 2640 odst. 1, tedy rovněž v rámci úpravy péče o zdraví a nikoliv obecně pro jakýkoliv zásah do integrity člověka. ZZS ani NOZ nevybočují z rámce daného Úmluvou o lidských právech a biomedicině, která v čl. 10 odst. 3 stanoví, v souvislosti s právem každého na informace o svém zdravotním stavu, že ve výjimečných případech lze uplatnění tohoto práva zákonem omezit, je-li to v zájmu pacienta. Prostor je tak ponechán národnímu zákonodárství, aby ustanovení dále rozvedlo a konkretizovalo.

⁷¹ § 32 odst. 1 ZZS.

⁷² § 2641 NOZ.

⁷³ SOVOVÁ, Olga. *Zdravotnická praxe a právo: praktická příručka*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 55.

ZZS stanoví konkrétní případy, kdy je uplatnění terapeutického privilegia vyloučeno, a to pokud je informace nezbytná pro podstoupení včasné léčby nebo učinění preventivních opatření, pokud může zdravotní stav pacienta ohrozit ostatní nebo pokud pacient trvá na podání informace, jinými slovy „výslovně žádá“ sdělení přesné a pravdivé informace, aby si mohl ve svém osobním životě zařídit, co je potřeba.⁷⁴ Autonomie vůle pacienta tedy v důsledku opět převyšuje, ačkoliv se aplikace tohoto ustanovení jeví jako lehce problematická, když pacient v době rozhodování, zda má na podání informace trvat, vlastně neví, o čem rozhoduje, neboť neví, jaká informace před ním byla zatajena.⁷⁵

Aby nedošlo k popření jednoho ze základních pilířů informovaného souhlasu – náležitého poučení, odborná literatura často zdůrazňuje, že by terapeutického privilegia mělo být využíváno jen zcela výjimečně, v co nejmenším rozsahu a po nezbytně nutnou dobu, rozhodně ne za účelem snazšího získání souhlasu nebo úplného odepření poskytnutí informací (informace musí být vždy v plném rozsahu poskytnuty, jakmile to zdravotní stav pacienta dovolí).⁷⁶ „Právo na zadržení informace o zdravotním stavu by mělo být využíváno jako pověstný šafrán v kuchyni. Tedy raději méně než více.“⁷⁷

⁷⁴ § 32 odst. 2 ZZS.

⁷⁵ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 247.

⁷⁶ *ibid.*, s. 247 – 248.

⁷⁷ PRUDIL, Lukáš. *Právo pro zdravotnické pracovníky*. 1. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 51.

3.3 Dříve vyslovená přání

Každý člověk může zásah do své integrity předem vyloučit nebo naopak povolit pro případ, že později nebude schopen s ohledem na svůj zdravotní stav své přání vyjádřit, a to za pomoci tak zvaného dříve vysloveného přání. Ačkoliv tento institut zmiňuje občanský zákoník ve svém § 98 odst. 2, podle kterého se při provedení zákroku i při udělení zástupného souhlasu má zohlednit případné dříve vyslovené přání dotčené osoby, je-li známo, podrobnější úpravu nalezneme ve zvláštních právních předpisech z odvětví zdravotnického práva. Pro účely ostatních zásahů, nespádajících pod poskytování zdravotních služeb, tak nejsou na podobu, formu ani aplikaci předem vyslovených přání kladeny žádné zvláštní požadavky, což by však v praxi, s ohledem na mizivou důležitost těchto jiných zásahů⁷⁸ a téměř nemyslitelnou aplikaci institutu dříve vyslovených přání jinde než ve zdravotnictví, nemělo činit potíže.

Ačkoliv to občanský zákoník neříká výslovně, ze smyslu právní úpravy jednoznačně vyplývá, že dříve vyslovená přání mají být respektována nejen při udělování zástupného souhlasu dle § 98 odst. 1 NOZ a při provádění tomu odpovídajících zákroků, nýbrž rovněž při udělování souhlasu jakýmkoliv jiným zástupcem (např. opatrovníkem nebo členem domácnosti) a při poskytování zdravotních služeb ve stavu nouze – jinými slovy kdykoliv člověk v době zákroku není ve stavu, kdy by byl schopen své přání sám vyjádřit. Zároveň je třeba zdůraznit, že dříve vyslovené přání zavazuje všechny zúčastněné subjekty: zastupující osobu, zasahující osobu (typicky lékaře provádějícího zákrok), případně i soud, pokud k zákroku přivoluje.⁷⁹

Právním základem úpravy je čl. 9 Úmluvy o lidských právech a biomedicině, který dále rozvádí zákon o zdravotních službách. Dříve vyslovené přání může spočívat ve vyslovení souhlasu nebo nesouhlasu s určitým zákrokem, určitým typem poskytovaných zdravotních služeb nebo způsobem jejich poskytování. Typickým příkladem je odmítnutí případné krevní transfuze z náboženských důvodů, třebaže právě ta je často v zájmu záchrany života nezbytná. Velmi častým případem jsou rovněž tak zvané pokyny DNR

⁷⁸ Příkladem může být dříve vyslovené přání pacienta v kómatu týkající se způsobu sestřihu jeho vlasů.

⁷⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 385.

(„do not resuscitate“) známé ze zahraničí, a to zejména z anglicky hovořících zemí, které znamenají příkaz neprovádět v případě srdeční zástavy kardiopulmonální resuscitaci.⁸⁰ Pokyny DNR tak představují specifickou podkategorii dříve vyslovených přání, neboli v zahraničí označovaných „advance directives“ či „living will“.⁸¹ Znamé dříve vyslovené přání, za předpokladu splnění podmínek a náležitostí dle ZZS, je třeba respektovat i tehdy, povede-li jeho respektování zcela jistě k poškození zdraví nebo smrti dotčené osoby. Z tohoto důvodu jsou na dříve vyslovená přání kladeny poměrně přísné formální požadavky.

Dle § 36 odst. 2 ZZS má být respektováno dříve vyslovené přání pacienta tehdy, nastala-li jím předvídaná situace, není-li pacient schopen pro svůj zdravotní stav vyslovit souhlas nebo nesouhlas nový a bylo-li učiněno na základě **písemného poučení** pacienta o důsledcích jeho rozhodnutí. Pacient si tak musí být vědom veškerých rizik a nebezpečí pro své zdraví, která učiněním takového rozhodnutí podstupuje. Podmínkou platnosti dříve vysloveného přání je dle odst. 3 téhož paragrafu jeho písemná forma a úředně ověřený podpis pacienta, přičemž součástí musí být právě výše uvedené písemné poučení.⁸² Omezení platnosti dříve vyslovených přání na 5 let bylo zrušeno nálezem Ústavního soudu ze dne 17. 11. 2012, který v této věci vyslovil názor, že s právem pacienta dle čl. 9 ÚLPB je neslučitelné, aby „na jeho dříve vyslovené přání nemohl být brán zřetel jen v důsledku uplynutí zákonem stanovené doby jeho platnosti, pokud tento pacient nebude mít současně skutečnou možnost toto přání svým projevem vůle obnovit“⁸³.

Dříve vyslovené přání nemusí být respektováno, pokud od jeho učinění došlo k takovému vývoji v poskytování zdravotních služeb, že lze důvodně předpokládat, že by se pacient rozhodl odlišně.⁸⁴ Posouzení je tak ponecháno na lékaři, což může být

⁸⁰ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Dříve vyslovená přání a pokyny Do Not Resuscitate v teorii a praxi. Monografie.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 15.

⁸¹ *ibid.*, s. 11.

⁸² Při přijetí do péče konkrétním poskytovatelem, jakož i kdykoliv během hospitalizace, může být dříve vyslovené přání učiněno i v jiné formě; podrobnosti stanoví § 36 odst. 4 ZZS.

⁸³ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 17. 11. 2012.

⁸⁴ § 36 odst. 5 písm. a) ZZS.

problematické. Před lékařem totiž stojí velmi zodpovědný úkol s dalekosáhlými důsledky – určit, zda je dříve vyslovené přání pacienta třeba respektovat či nikoliv.

ZZS také stanoví případy, kdy dříve vyslovené přání respektováno být nesmí. Je tomu tak tehdy, pokud by jeho splnění mohlo ohrozit jiné osoby (např. neléčení vážných infekčních onemocnění), pokud již byly započaty zdravotní výkony, jejichž přerušeni by vedlo k aktivnímu způsobení smrti (v případě, že dříve vyslovené přání neměl lékař zavčas k dispozici a s jeho existencí a obsahem se seznámil až dodatečně), nebo pokud nabádá k postupům, které samy o sobě aktivní způsobení smrti představují.⁸⁵ V této souvislosti je třeba poukázat na rozdíl mezi aktivním způsobením smrti aplikací určitých postupů, látek nebo provedením zákroku na straně jedné a smrti pacienta v důsledku neprovedení zákroku nebo neaplikování látky nebo postupu na straně druhé. Zatímco v prvním případě by bylo vyhovění takovému pokynu (přání) protiprávní a mohlo by vést k trestní odpovědnosti lékaře, v druhém případě, který lze obecně označit jako odmítnutí život zachraňující nebo život udržující léčby, je respektování dříve vysloveného přání po právu.

S praktickým využitím institutu dříve vyslovených přání je však spojena celá řada problematických otázek, například kdy a jak má lékař zjišťovat existenci dříve vysloveného přání, jak důkladně má po něm pátrat či kde ho hledat. To může činit potíže zejména při poskytování neodkladné péče v rámci zdravotnické záchranné služby, kdy je život člověka v bezprostředním ohrožení a pro jeho záchranu je třeba okamžitě a bezodkladně jednat. Tyto otázky bohužel právní úprava neřeší, a proto nezbyvá než vyčkat na relevantní judikaturu zabývající se jejich zodpovězením.

⁸⁵ § 36 odst. 5 písm. b) – d) ZZS.

3.4 Tzv. negativní revers

Občanský zákoník výslovně nepojednává o situaci, kdy dotčená osoba nebo její k tomu oprávněný zástupce odmítne souhlas udělit, respektive odmítne zásah jako takový. Oprávnění zásah odmítnout však vyplývá z logiky věci, neboť bez něj by právní úprava zásahu do integrity postrádala jakýkoliv význam. Právo odmítnout zásah do své vlastní integrity vyplývá ze základních právních principů zakotvených na ústavní úrovni, stejně tak jako v rovině běžných zákonů, jak bylo blíže rozvedeno v první kapitole této práce. V první řadě je to zásada legální licence, podle které může každý činit vše, co mu zákon nezakazuje, a nikdo nesmí být nucen činit nic, co mu zákon neukládá, ve spojení se zásadou nedotknutelnosti lidské bytosti.

S ohledem na to, že se většina závažnějších zásahů do integrity člověka odehrává právě v rámci poskytování zdravotních služeb, upravují podrobnosti odmítnutí zákroku (odmítnutí udělení souhlasu) opět zvláštní právní předpisy z této oblasti. Dle ustanovení § 34 odst. 3 ZZS má být pacient, pokud odmítá souhlas udělit, opakovaně poučen o svém zdravotním stavu a nepříznivých důsledcích, které neposkytnutí zdravotních služeb může mít. Odmítá-li i nadále souhlas udělit, učiní o tom pacient písemné prohlášení.⁸⁶ Tzv. negativní revers není tedy nic jiného než písemné prohlášení či potvrzení o odmítnutí udělení souhlasu se zákrokem, které má význam zejména v případě budoucího soudního sporu, neboť poskytovateli zdravotních služeb slouží jako důkaz, že pacienta řádně poučil a upozornil na rizika spojená s odmítnutím léčby nebo zákroku. Zákon pamatuje také na situaci, kdy pacient odmítne písemné prohlášení učinit nebo podepsat. Pak o tom bude učiněn záznam ve zdravotnické dokumentaci, podepsaný příslušným zdravotnickým pracovníkem a svědkem.⁸⁷

⁸⁶ Podobně též § 2642 odst. 1 věta druhá NOZ.

⁸⁷ § 35 odst. 5 ZZS.

3.5 Odvolání informovaného souhlasu

Jednou udělený souhlas se zásahem do své integrity může každý kdykoliv odvolat⁸⁸, a to dokonce v jakékoliv formě, třebaže byla původně pro souhlas vyžadována forma písemná.⁸⁹ Toto ustanovení je speciální ve vztahu k obecnému pravidlu, podle něhož lze obsah právního jednání změnit vždy jen ve stejné nebo přísnější formě.⁹⁰ Ve speciální úpravě se tak promítá zvýšená ochrana osobnostních práv dotčené osoby a důraz na její autonomní vůli, svobodu a nedotknutelnost. Bez možnosti souhlas kdykoliv odvolat by nebyl naplněn aspekt svobody, základní atribut informovaného souhlasu. S ohledem na preferenci těchto osobnostních práv má právo člověka na odvolání souhlasu přednost i před případným opačným smluvním ujednáním⁹¹, což vyplývá mimo jiné i z ustanovení § 1 odst. 2 NOZ (zákaz odchylných ujednání porušujících právo na ochranu osobnosti) nebo ustanovení § 19 odst. 2 NOZ (nezadatelnost a nezcizitelnost přirozených osobnostních práv).

Pokud dotčená osoba souhlas se zásahem odvolá a neopírá-li se zásah o jiný zákonem uznaný důvod, je provedení zásahu nebo pokračování v něm protiprávní. Vyloučena však není možnost případné náhrady škody, pokud by tato zasahující osobě vznikla z důvodu neočekávaného odvolání souhlasu.

Pro oblast zdravotnictví je dále výslovně stanoveno, že **odvolání není možné**, pokud již bylo započato s prováděním zákroku, jehož přerušeni by mohlo dotčené osobě způsobit vážnou újmu na zdraví nebo ohrozit její život.⁹² Výjimka platí pouze pro oblast zdravotnictví, a to za splnění uvedených podmínek; v ostatních případech je nutné zásah bezodkladně ukončit, jakmile k odvolání souhlasu došlo. Lze však dovozovat, že i mimo zdravotnictví by se v obdobných situacích, kdy by ukončení zákroku způsobilo stejně závažné důsledky, dalo postupovat na základě analogie zákona obdobně.⁹³

⁸⁸ § 97 odst. 1 NOZ, pro oblast péče o zdraví čl. 5 ÚLPB, § 34 odst. 4 věta první ZZS.

⁸⁹ § 97 odst. 1 NOZ.

⁹⁰ § 564 NOZ.

⁹¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 378.

⁹² § 34 odst. 4 ZZS.

⁹³ LAVICKÝ, Petr. 2014, *op. cit.* s. 568.

NOZ stanoví v § 97 odst. 2 větě druhé **vyvratitelnou domněnku neodvolání** souhlasu. Podle té se v případě pochybností o ústním či konkludentním odvolání souhlasu má za to, že k odvolání nedošlo. S ohledem na tuto domněnku je proto na místě doporučit každé dotčené osobě, typicky pacientovi, aby odvolání souhlasu učinil písemně, případně trval na písemném zaznamenání a obdržení kopie či potvrzení tohoto úkonu ze strany zasahující osoby, ačkoliv pro platnost odvolání souhlasu zákon písemnou formu nevyžaduje. Nadto ZZS stanoví povinnost poskytovateli zdravotních služeb zaznamenat odvolání souhlasu do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi vždy, i v případě, že odvolání nebylo nebo nemohlo být s ohledem na zdravotní stav pacienta učiněno písemně.⁹⁴

⁹⁴ § 34 odst. 5 a 6 ZZS.

3.6 Omezení autonomie vůle co do nakládání se svým vlastním životem a zdravím

I přes sebevětší důraz na posílení autonomie vůle člověka v oblasti nakládání se svým vlastním životem a zdravím je nutné, především z mravních důvodů, stanovit její meze.⁹⁵ Občanský zákoník tak činí v § 93 odst. 1, ve kterém mimo jiné stanoví, že souhlasí-li někdo s tím, aby mu byla způsobena závažná újma, nepřihlíží se k tomu. To však neplatí v případech, kdy je zásah nutný v zájmu ochrany života nebo zdraví dotčeného. Zmíněné ustanovení tak nevybočuje z přirozenoprávních principů, na kterých je nový občanský zákoník postaven (viz výše), a totiž z principu nezadatelnosti a nezrušitelnosti přirozených práv spojených s osobností člověka. § 19 odst. 2 NOZ stanoví, že se přirozených lidských práv nelze vzdát a stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku. Zmíněné ustanovení § 93 odst. 1 NOZ je tak možné chápat jako konkretizaci tohoto principu v oblasti nakládání se svým vlastním životem a zdravím. Vychází z předpokladu, že „určité hodnoty jsou považovány za společensky natolik významné, že s nimi člověk není oprávněn zcela volně nakládat.“⁹⁶ Lidský život a zdraví jsou bezesporu právě takovou hodnotou, a proto se jich nelze ani platně vzdát, neodůvodňují-li to zvláštní okolnosti. Souhlas dotčené osoby s vážným ublížením na zdraví, nejedná-li se o zásah nutný v zájmu ochrany zdraví nebo života dotčeného, je proto pouze zdánlivým právním jednáním, bez jakéhokoliv právního významu. Není bez zajímavosti, že samotná dotčená osoba za ublížení na zdraví sama sobě nijak postižena není a zákon jí v tomto ohledu žádná omezení neukládá. Pokud by zásah provedla jiná osoba, byť na přímou žádost dotčené osoby, zásah by se neopíral o žádný právem uznaný důvod a zasahující osoba by proto jednala protiprávně se všemi důsledky s tím spojenými.⁹⁷ Podobná logika však není v českém právním řádu výjimkou. Podívejme se například na otázku ukončení lidského života: odmítnutí život zachraňující léčby (v souvislosti s eutanázií hovoříme o tak zvaném „přístupu odkloněné stříkačky“⁹⁸) je po

⁹⁵ Stranou jsou pro tuto chvíli ponechána jiná omezení autonomie vůle dotčené osoby, která slouží k ochraně druhých – např. omezení vyplývající z předpisů o ochraně veřejného zdraví.

⁹⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 356.

⁹⁷ *ibid.*

⁹⁸ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 560.

právu, stejně tak jako sebevražda samotná⁹⁹. Jakákoliv nápomoc k sebevraždě ze strany třetí osoby nebo usmrcení na žádost (tzv. „přístup přeplněné stříkačky“¹⁰⁰) jsou však protiprávní a zakládají trestný čin účasti na sebevraždě (§ 144 TZ) nebo trestný čin vraždy (140 TZ). Podobně jsou na tom i ustanovení trestního zákoníku týkající se trestných činů proti těhotenství ženy, kdy je těhotná žena sama vyjmuta z trestní odpovědnosti (§ 163 TZ), zatímco provedení umělého přerušení těhotenství třetí osobou jinak, než dle zákona o umělém přerušení těhotenství, byť se souhlasem nebo na přímou žádost těhotné ženy, trestné je.

Pojem „závažné újmy“ v občanském zákoníku definován není, nicméně dle autorů komentáře k občanskému zákoníku lze pro tyto účely vycházet z trestněprávních předpisů: „*S ohledem na potřebu takového výkladu, který respektuje celistvost a jednotu právního řádu jako celku, je třeba se přiklonit k variantě, podle níž lze pro účely komentovaného ustanovení považovat za právně bezvýznamný souhlas s usmrcením a s takovou újmou na zdraví, která obsahově koresponduje pojmu ublížení na zdraví ve smyslu trestního práva.*“¹⁰¹

⁹⁹ Není pochyb o tom, že sebevražedné jednání není společensky přijímaným ani žádoucím jevem, nicméně právní řád ČR jej nezakazuje ani nesankcionuje.

¹⁰⁰ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 558.

¹⁰¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 357 - volně citováno.

3.7 Informovaný souhlas u nezletilých, osob s omezenou svéprávností a osob neschopných projevit vůli, které zároveň nemají zákonného zástupce

Určité odchylky od obecné právní úpravy dané problematiky jsou zákonem stanoveny pro ty osoby, které nemají dostatečnou rozumovou a volní vyspělost k tomu, aby byly schopny posoudit situaci a důsledky svého jednání (ať již z důvodu nízkého věku nebo duševní poruchy), nebo které nejsou schopny projevit svou vůli. Zákon proto vytváří konstrukci, pomocí které je nemožnost právního jednání překlenuta (institut zastoupení), přičemž zároveň těmto osobám přiznává zvláštní ochranu a záruky za účelem vyrovnání jejich přirozeného znevýhodnění. Jedná se o 3 kategorie osob: 1) **osoby nezletilé**, které nejsou plně svéprávné, 2) **zletilé osoby s omezenou svéprávností** a 3) **osoby neschopné projevit vůli**, které zároveň nemají zákonného zástupce.

3.7.1 Osoby nezletilé

Nezletilým je ten, kdo nedovršil osmnáctý rok věku.¹⁰² V této souvislosti je však řeč pouze o těch nezletilých, kteří zároveň nenabyli plné svéprávnosti jiným způsobem než zletilostí, a totiž přiznáním svéprávnosti soudem nebo uzavřením manželství.¹⁰³ V souladu s ustanovením § 892 odst. 1 NOZ zastupují nezletilou osobu¹⁰⁴ její **rodiče**, a to v rozsahu, v jakém není způsobilá sama právně jednat. Vzhledem k tomu, že rodiče zastupují své děti ze zákona, jsou ve vztahu k nim tzv. zákonnými zástupci. Je-li zákonných zástupců více, postačí vůči třetím osobám projev vůle jednoho z nich.¹⁰⁵ Pokud však projeví vůli zároveň více zákonných zástupců (typicky oba rodiče), přičemž tyto projevy si odporují, nepřihlíží se ani k jednomu z nich a o záležitosti, je-li

¹⁰² § 30 odst. 1 věta druhá NOZ

¹⁰³ § 30 odst. 2 NOZ

¹⁰⁴ NOZ používá v této souvislosti také pojmu „dítě“, aniž by jej definoval. Pro účely vztahů mezi rodiči a dětmi lze vycházet z ustanovení § 856, které říká, že povinnosti a práva rodičů spojená s osobností dítěte vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti. Z tohoto ustanovení lze proto dovozovat, že dítětem je osoba nezletilá bez ohledu na případné předčasné nabytí svéprávnosti. V konkrétních záležitostech bývá případně výslovně uvedeno (např. úprava vyživovací povinnosti), že se ustanovení vztahují pouze na nezletilou osobu, která nenabyla plné svéprávnosti, což tento výklad potvrzuje. Předmětné ustanovení § 892 odst. 1 navíc zakládá zákonné zastoupení dítěte jeho rodiči pouze v rozsahu, v němž není dítě způsobilé právně jednat, o čemž v případě nabytí plné svéprávnosti nemůže být dále řeč.

¹⁰⁵ § 32 odst. 2 NOZ, shodně § 876 odst. 3 NOZ a § 892 odst. 2 NOZ.

významná, rozhodne soud.¹⁰⁶ Tato obecná pravidla zastoupení nezletilého se uplatní rovněž pro účely svolení k zásahu do jeho integrity.¹⁰⁷

Rodiče však nejsou jedinými osobami, které za své nezletilé potomky jednají. Za splnění zákonných podmínek může nezletilého zastupovat (a tedy i udělovat souhlas se zásahem do jeho integrity) také **opatrovník** nezletilého dítěte jmenovaný soudem například z důvodu hrozícího střetu zájmů¹⁰⁸ nebo **poručník** jmenovaný dítěti soudem v případě, že ani jeden z jeho rodičů nevykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu.¹⁰⁹ Poručník ani opatrovník nezletilého dítěte však nejsou zákonnými zástupci *stricto sensu*, neboť jejich zástupčí oprávnění nevzniká přímo ze zákona, nýbrž na základě rozhodnutí soudu (i přesto, že podle § 3022 odst. 1 NOZ platí pro opatrovníka nezletilého dítěte ustanovení o právech a povinnostech zákonného zástupce obdobně, a k zákonnému zástupci má proto nejbližší).¹¹⁰ V rámci úpravy zásahu do integrity člověka (§ 93 – 103 NOZ) však občanský zákoník užívá pojmu „zákonný zástupce“ poněkud nedůsledně v širším slova smyslu, když v těchto souvislostech nerozlišuje mezi zákonným zástupcem a zástupcem jmenovaným soudem, a proto je třeba vztáhnout ustanovení o zákonném zástupci i na tyto další osoby, které v danou chvíli za nezletilého (případně jinou dotčenou osobu) jednají.

Ačkoli má nezletilý v zásadě vždy nějakého zástupce (rodiče, poručníka nebo opatrovníka) existují situace, ve kterých je **oprávněn jednat sám**. V § 95 NOZ je výslovně stanoveno, že nezletilý může udělit souhlas k zákroku na svém těle tehdy, je-li to přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti (resp. vyspělosti jiných nezletilých jeho věku) a jedná-li se o zákrok v obvyklých záležitostech, který zároveň nezanechává trvalé

¹⁰⁶ § 32 odst. 2 věta druhá NOZ, ve spojení s § 877 odst. 1 a 2 NOZ.

¹⁰⁷ Takřka až do nabytí účinnosti nového občanského zákoníku byla otázka zastoupení nezletilého při udělení souhlasu s poskytováním zdravotních služeb svébytně upravena zákonem o zdravotních službách, který k nejzávažnějším zákrokům vyžadoval souhlas obou rodičů, přičemž v případě jejich vzájemné neshody a nemožnosti souhlas obou rodičů získat měl být nezletilému dítěti soudem ustanoven opatrovník (§ 35 odst. 2 a 3 ZZS ve znění účinném do 13. 3. 2013). S přijetím NOZ tak byla úprava zastoupení nezletilého sjednocena nejen pro účely poskytování zdravotních služeb, nýbrž pro jakýkoliv zásah do integrity nezletilého i jeho zastoupení v ostatních záležitostech.

¹⁰⁸ § 943 a násl. NOZ.

¹⁰⁹ § 928 a násl. NOZ; rozhodování poručníka v jiných než běžných záležitostech však podléhá schválení soudu podle § 934 odst. 1 NOZ, jinak se k němu nepřihlíží.

¹¹⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 359.

nebo závažné následky. Co je považováno za obvyklou záležitost, není zákonodárcem definováno, nicméně dle autorů komentáře k občanskému zákoníku je třeba tím rozumět „záležitosti běžné, které se ve společnosti pravidelně dějí a které nepředstavují něco mimořádného“¹¹¹. Příkladem může být návštěva kadeřnictví za účelem obvyklého sestřihu vlasů nebo preventivní prohlídka u lékaře v případě náctiletého. Naopak tetování nebo piercing jsou ze samostatného rozhodování nezletilého zcela jistě vyloučeny, neboť nejen že se nejedná o obvyklou záležitost, především obojí zanechává trvalé následky. § 95 je zvláštním ustanovením ve vztahu k obecným pravidlům jednání nezletilého, zejména k § 31 NOZ, který stanoví vyvratitelnou domněnku způsobilosti nezletilého k právnímu jednání přiměřenému rozumové a volní vyspělosti jiných nezletilých stejného věku. NOZ těmito ustanoveními naplňuje závazky, které pro Českou republiku vyplývají z čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené pod číslem 104/1991 Sb., který stanoví smluvním státům povinnost zabezpečit dítěti schopnému formulovat své vlastní názory právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají. V oblasti péče o zdraví je zdůrazňována potřeba brát ohled na názor nezletilého, jehož relevance a závaznost narůstá úměrně s věkem a stupněm vyspělosti¹¹². Předmětné ustanovení ZZS (§ 35 odst. 1) však pro účely posouzení, zda je nezletilý oprávněn vyslovit souhlas se zákrokem sám, odkazuje právě na občanský zákoník.

Ani u závažných zákroků na těle nezletilého, jejichž posouzení není přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti, není vůle nezletilého zcela bezvýznamná. **Odporuje-li nezletilý**, který dovršil čtrnácti let, důrazně zákroku na svém těle, ačkoliv jeho zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, rozhodne o jeho provedení soud.¹¹³ Ten k zákroku přivolí, dojde-li k závěru, že je dotčené osobě ku prospěchu.¹¹⁴ Totéž platí i v opačném případě, kdy nezletilý žádá provedení zákroku, se kterým jeho zákonný zástupce nesouhlasí.¹¹⁵ Předmětné ustanovení NOZ tak spolu s dalšími naplňuje článek 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, zaručující zvláštní ochranu dětí a mladistvých, dále již zmíněný čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a v oblasti poskytování zdravotních

¹¹¹ *ibid.*, s. 372.

¹¹² Čl. 6 odst. 2 věta druhá ÚLPB, § 35 odst. 1 ZZS.

¹¹³ § 100 odst. 1 NOZ.

¹¹⁴ § 102 NOZ.

¹¹⁵ § 100 odst. 2 NOZ.

služeb též čl. 6 odst. 2 větu druhou Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, podle které má být názor nezletilého dítěte zohledněn úměrně jeho věku a stupni vyspělosti. Stejná pravidla se při střetu vůle mezi zastupující a zastoupenou osobou použijí i v případě osob s omezenou svéprávností, u kterých však není rozhodujícím kritériem jejich věk.¹¹⁶

Ve prospěch respektování práv nezletilého nebo osoby s omezenou svéprávností svědčí i povinnost podat těmto osobám, je-li do jejich integrity zasahováno na základě souhlasu uděleného jejich zákonným zástupcem, přiměřené poučení o zamýšleném zákroku (§ 94 odst. 2 NOZ, pro oblast péče o zdraví pak § 2638 odst. 2 NOZ a § 31 odst. 5 ZZS). S ohledem na výše uvedené je třeba vztáhnout tato ustanovení, zakládající informační povinnost rovněž ve vztahu k zastoupeným osobám, pokud jsou tyto schopny úsudku, i na jakékoliv jiné zastoupení, při němž zastupující vyslovuje souhlas se zásahem do integrity zastoupeného.

3.7.2 Osoby s omezenou svéprávností

Není-li člověk schopen samostatně právně jednat z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná, může soud jeho svéprávnost omezit v rozsahu odpovídajícím této neschopnosti.¹¹⁷ V takovém případě soud zároveň dle § 62 NOZ jmenuje dotyčné osobě opatrovníka. Pokud omezení svéprávnosti zahrnuje i rozhodování o otázkách spojených se zásahem do integrity, uděluje souhlas se zásahem (případně zásah odmítá) právě soudem jmenovaný opatrovník. Ten je však v rozhodování omezen ustanovením § 480 odst. 1 písm. c) NOZ, podle kterého je k rozhodnutí o zásahu do integrity opatrovance nutný souhlas opatrovnické rady, nejedná-li se o zásah bez závažných následků. Pokud opatrovnická rada ustavena nebyla, vyžaduje se souhlas soudu.¹¹⁸ Nadto platí pro opatrovníka stejné omezení jako pro jakoukoliv jinou zastupující osobu, která uděluje souhlas se zásahem do integrity zastoupeného, který není schopen úsudku. O tom však bude pojednáno níže.

¹¹⁶ § 100 odst. 1 věta druhá NOZ.

¹¹⁷ § 57 odst. 1 NOZ.

¹¹⁸ § 482 odst. 2 NOZ.

Rovněž obecná pravidla pro udělení souhlasu zástupcem (§ 93 odst. 2 NOZ), přiměřená informační povinnost ve vztahu k zastoupenému (§ 94 odst. 2 NOZ) a nutnost přivolení soudu v případě rozkolu mezi přáním zastoupené osoby a jejího zástupce (§ 100 NOZ) platí pro osoby s omezenou svéprávností stejně jako pro osoby nezletilé.

Zletilou osobu, které duševní porucha brání právně jednat, avšak její svéprávnost dosud omezena nebyla, může zastupovat také soudem schválený člen domácnosti, pokud jiného zástupce nemá (typicky by jím byl opatrovník, kdyby k omezení svéprávnosti došlo). Členem domácnosti zákon v tomto smyslu míní osoby vyjmenované v § 49 odst. 1 NOZ, tedy potomka, předka, sourozence, manžela, partnera nebo osobu, která s dotyčným žila alespoň 3 roky ve společné domácnosti. Ke vzniku zástupčího oprávnění je zapotřebí schválení soudu. Omezení týkající se udělování souhlasu se zásahem do integrity zastoupeného jsou však v tomto případě ještě výraznější, neboť soudem schválený člen domácnosti může udělit souhlas pouze k zásahům, které nezanechávají trvalé následky.¹¹⁹

3.7.3 Osoby neschopné projevit vůli

Třetí kategorii osob, na kterou se vztahují zvláštní zákonná ustanovení v souvislosti se zásahem do integrity, tvoří osoby neschopné projevit vůli, které zároveň nemají zákonného zástupce, přičemž rovněž v této souvislosti autoři komentáře k občanskému zákoníku doplňují, že „*k zákonnému zástupci je třeba pro tyto účely přiřadit mimo rodiče (a opatrovníka nezletilého dítěte – § 3022) i poručníka, soudem schváleného člena domácnosti či opatrovníka jmenovaného osobě s omezenou svéprávností*“¹²⁰. Spadají sem zletilé osoby, které nemají soudem omezenou svéprávnost, avšak nejsou schopny projevit právně relevantním způsobem svou vůli z důvodu trvalé či přechodné duševní poruchy, jiné nemoci nebo zranění. Může tak jít o osoby v bezvědomí, osoby pod vlivem drog či jiných omamných látek i osoby například jen silně rozrušené, které v důsledku stresu, šoku nebo vyčerpání nejsou schopny posoudit situaci a následky svého jednání. Z osob trpících vážnou duševní poruchou trvalého

¹¹⁹ § 52 odst. 1 NOZ.

¹²⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 350.

charakteru spadají do této kategorie pouze ty, které nemají omezenou svéprávnost, neboť v takovém případě by měly soudem jmenovaného opatrovníka – zákonného zástupce v širším slova smyslu.

Za osoby spadající do této kategorie udělují souhlas se zásahem do integrity osoby vyjmenované v § 98 odst. 1 NOZ, a to v pořadí tam uvedeném. V první řadě je to přítomný manžel, dále přítomný rodič, anebo jiná přítomná osoba blízká. Připomeňme, že osobou blízkou je dle definice NOZ příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel, registrovaný partner nebo jiná osoba v poměru rodinném nebo obdobném, která by újmu dotčené osoby důvodně pociťovala jako újmu vlastní.¹²¹ Pokud žádná z těchto osob není přítomna a pokud nehrozí nebezpečí z prodlení, vyžaduje se souhlas nepřítomného manžela, rodiče nebo jiné osoby blízké, rovněž v uvedeném pořadí, lze-li tyto osoby zjistit a zastihnout. Teprve v případě nemožnosti získat souhlas od kterékoliv z výše uvedených osob, může jej udělit jiná přítomná osoba, která o dotčenou osobu osvědčí mimořádný zájem. Mimořádný zájem však zákonem definován není, stejně tak jako způsob, jakým by měl být osvědčen. Ustanovení o této další osobě je proto značně problematické a lze předpokládat, že z opatrnosti nebude příliš využíváno.

V oblasti poskytování zdravotních služeb je otázka, kdo je v dané situaci oprávněn zástupný souhlas udělit, paralelně upravena zákonem o zdravotních službách. Ten ve svém § 34 odst. 7 vymezuje okruh oprávněných osob lehce odlišně, když na prvním místě přiznává oprávnění udělit zástupný souhlas **osobě určené pacientem** dle § 31 odst. 1 ZZS, a teprve není-li takové osoby nebo není-li dosažitelná, přichází v úvahu ostatní výše uvedené osoby (s drobnými formulačními rozdíly, jinak vymezeným pořadím a bez zahrnutí jiné osoby osvědčivší mimořádný zájem). Vzhledem k tomu, že se obě paralelní úpravy týkají stejné situace, a to vyslovení souhlasu se zásahem do integrity za osobu trvale či přechodně neschopnou projevit vůli z důvodu svého zdravotního stavu, použije se pro určení osoby oprávněné udělit souhlas při poskytování zdravotních služeb ZZS jakožto zákon speciální.¹²²

¹²¹ § 22 odst. 1 NOZ.

¹²² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 383.

Omezení v rozhodování pro tyto zastupující osoby zákonem výslovně stanoveno není, nicméně s ohledem na smysl úpravy lze předpokládat, že v závažných otázkách, jako je např. ukončení život udržující léčby, nespadá-li situace pod stav nouze dle § 99, potřebují uvedené osoby souhlas soudu: „*Lze mít za to, že v případě odmítnutí souhlasu s pokračováním život udržující péče je u nich* (tj. osob dle § 98 odst. 1 NOZ, v oblasti péče o zdraví lze však totéž vztáhnout na osoby dle § 34 odst. 7 ZZS) *rovněž nutno vyžadovat souhlas soudu. Jejich kompetence nemohou být z povahy věci silnější než oprávnění opatrovníka*“¹²³.

3.7.4 Společná pravidla týkající se zásahu do integrity všech výše uvedených osob

Pro jakéhokoliv zástupce, ať už osoby nezletilé, osoby s omezenou svéprávností nebo jiné dotčené osoby, která není schopna projevit svou vůli, platí pro účely vyslovení souhlasu se zásahem do integrity zastoupeného základní pravidlo vyplývající z § 93 odst. 2 NOZ, podle kterého může zákonný zástupce udělit souhlas se zásahem do integrity zastoupeného pouze tehdy, je-li to k **přímému prospěchu** této osoby. V případě nenaplnění požadavku přímého prospěchu je souhlas zákonného zástupce neplatný a zásah, neopírá-li se o jiný zákonem uznaný důvod, je protiprávní. Otázku, co je ku prospěchu zastoupené osoby, je třeba posuzovat celkově s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu v době rozhodování, zejména k možným rizikům a pravděpodobnosti úspěchu zásahu, jakož i jeho závažnosti a potřebnosti. Rozhodující je, zda mohl zákonný zástupce důvodně předpokládat, že je zásah s přihlédnutím k těmto okolnostem ku prospěchu zastoupeného, nikoliv jak tento zásah ve skutečnosti dopadl. Zejména v oblasti zdravotnictví nelze nikdy s absolutní jistotou zaručit úspěšnost lékařského zákroku, proto by při příliš striktním výkladu, omezujícím se pouze na skutečný výsledek zákroku, nemohl zákonný zástupce zásah z opatrnosti nikdy odsouhlasit. Pojem zákonného zástupce je třeba opět vykládat extenzivně, neboť se „*nejedná pouze o rodiče a opatrovníky nezletilých dětí, nýbrž o všechny, kdo při rozhodování o zásahu do integrity jednájí za druhého člověka*“¹²⁴.

¹²³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 360.

¹²⁴ *ibid.*, s. 359.

Velmi podstatným se jeví ustanovení § 101 NOZ týkající se **přivolení soudu** k těm nejzávažnějším zásahům do integrity zastoupeného, který není schopen úsudku. Přivolení soudu je nutné k takovým zákrokům, které zanechávají trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo které jsou spojeny s vážným nebezpečím pro život či zdraví zastoupené osoby. Zvážení a odsouhlasení ze strany soudu tak slouží jako jakási pojistka toho, že nebezpečný nebo jinak závažný zákrok je skutečně ku prospěchu osoby, která není schopna jej sama posoudit (dle § 102 NOZ je prospěšnost zákroku pro dotčenou osobu základním kritériem pro rozhodnutí soudu). Neschopnost úsudku dotčené osoby jako druhá z podmínek aplikace zmíněného ustanovení není zákonem definována. Dle autorů komentáře k občanskému zákoníku je neschopnost úsudku nesporná tehdy, je-li dotyčný člověk v bezvědomí, trpí-li těžkou duševní poruchou nebo jedná-li se o dítě tak nízkého věku, že není schopno logického uvažování.¹²⁵

I při naplnění výše uvedených předpokladů (závažnost zákroku a neschopnost úsudku dotčené osoby) není třeba se na soud obracet a vyčkávat na jeho rozhodnutí v případě, že zákrok, který je nezbytný v zájmu záchrany života nebo zdraví dotčené osoby, nesnese odkladu. Takto je ponechána možnost okamžitě zakročit, hrozí-li vážné nebezpečí z prodlení. Řeč je o tak zvaném stavu nouze, o kterém však bude blíže pojednáno v následující kapitole.

Další záruka ochrany zájmů zastoupené osoby spočívá rovněž v rukou soudů, tentokrát z titulu péče o nezletilé. Dle ustanovení § 924 NOZ může soud upravit poměry nezletilého dítěte pomocí předběžného opatření, je-li život dítěte nebo jiný jeho důležitý zájem vážně ohrožen, a to i z vlastního podnětu. Legitimitou zásahu obecných soudů do rodičovské odpovědnosti za účelem ochrany zájmů dítěte, nehájí-li je dostatečným způsobem jeho rodiče, respektive rozchází-li se přání rodičů s těmito zájmy, se zabýval v souvislosti s odmítnutím akutní léčby dítěte Ústavní soud ČR v jednom ze svých judikátů z roku 2014. V něm Ústavní soud potvrdil, že jsou obecné soudy oprávněny v odůvodněných případech, po zvážení všech okolností, zejména zájmu nezletilého dítěte a důvodu, pro který zákonný zástupce odmítá léčbu, zasáhnout v rámci péče soudu o nezletilé a zajistit nápravu. V daném případě byl tak schválen postup soudu, který

¹²⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 395.

předběžným opatřením svěřil dítě do péče příslušného onkologického oddělení, třebaže jeho rodiče léčbu z náboženských důvodů odmítali. Soud konstatoval, že takový postup je v pořádku, neboť ochrana zdraví a života nezletilého dítěte je zcela prioritní, a proto může zájem dítěte převážit i nad zájmy jeho zákonných zástupců.¹²⁶

V případě zastoupení jakékoliv jiné osoby, nežli je nezletilé dítě, představuje obdobnou záruku jmenování opatrovníka za účelem hájení zájmů této zastoupené osoby dle ustanovení § 465 odst. 1 NOZ. I zde je tak pro případ rozporu mezi vůlí zástupce a zájmem zastoupeného ponechána možnost intervence ze strany soudu, je-li to potřeba k ochraně zájmů zastoupeného.

Závěrem je třeba připomenout, že kdykoliv zákon opravňuje jakoukoliv zastupující osobu k vyslovení souhlasu se zásahem do integrity zastoupeného, zahrnuje toto právo i možnost souhlas odepřít a zákrok odmítnout, jinak by právní úprava postrádala významu.¹²⁷

¹²⁶ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 349/03 ze dne 20. 8. 2014.

¹²⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 383.

4 Jiné důvody zásahu do integrity člověka

Jak již bylo řečeno, informovaný souhlas je pouze jedním z důvodů ospravedlňujících zásah do integrity člověka. Ačkoliv je souhlas dotčené osoby tím nejzákladnějším, a pokud je to možné, upřednostňovaným důvodem, existují i další okolnosti, které protiprávnost zásahu vylučují. Jedná se o případy, kdy je zásah v souladu s právem, ačkoliv k němu dotčená osoba nesvolila, neboť se opírá o některý jiný zákonem uznaný důvod.

Tyto důvody, představující výjimku z jinak obecného pravidla „zásah pouze se souhlasem“, jak vyplývá z ustanovení § 93 odst. 1 NOZ, jsou upraveny napříč celým právním řádem a nemusí se týkat výlučně pouze občanského (nebo zdravotnického) práva. Těmi nejdůležitějšími jsou: 1) **stav nouze**, 2) soudem uložené **ochranné léčení**, 3) **ochrana veřejného zdraví** odůvodňující nařízení izolace, karantény, povinného léčení, očkování nebo jiných opatření, 4) **vyšetření zdravotního stavu či znalecké zkoumání** uložené soudem v rámci soudního řízení, 5) **vážná duševní porucha**, zejména vedla-li by v případě neléčení k ohrožení dotčeného pacienta na životě nebo zdraví, nebo ohrožuje-li pacient vlivem takové poruchy sebe nebo své okolí, ale také 6) **nutná obrana** nebo jiná okolnost vylučující protiprávnost podle trestního práva.

4.1 Stav nouze

Stav nouze je, na rozdíl od ostatních níže uvedených důvodů, které mají podklad v jiných právních předpisech, upraven přímo v občanském zákoníku, a to v § 99. Jedná se o případ, kdy je život člověka v **náhlém a patrném nebezpečí**, při němž tato osoba **není schopna dát souhlas** vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo duševní poruše, ani není možné souhlas získat jiným způsobem (např. zástupný souhlas přítomného manžela¹²⁸) nebo v jiné než stanovené formě, a zároveň pro záchranu života nebo zdraví této osoby je zákrok **nezbytně a neodkladně potřeba**. Pokud by bylo možné zákrok odložit a vyčkat na vyjádření dotčené osoby nebo jejího zástupce, nebyla by podmínka pro postup ve stavu nouze naplněna. Typickým příkladem je poskytnutí neodkladné péče člověku v bezvědomí po dopravní nehodě, kdy je jeho život bezprostředně ohrožen a pro jeho záchranu je nutné okamžitě jednat.

Ve stejném smyslu jako ustanovení § 99 NOZ chápe stav nouze také Úmluva o lidských právech a biomedicíně, která ve svém článku 8 stanoví: „*Pokud v situacích nouze nelze získat příslušný souhlas, jakýkoliv nutný lékařský zákrok lze provést okamžitě, pokud je nezbytný pro prospěch zdraví dotčené osoby.*“ Na rozdíl od našeho občanského zákoníku však ÚLPB hovoří o stavu nouze v širším slova smyslu, když zásah podmiňuje nezbytností pro záchranu zdraví a nikoliv pouze života dotčené osoby. S ohledem na speciální úpravu ZZS¹²⁹ a smysl předmětného ustanovení lze však mít za to, že stav nouze zahrnuje i nebezpečí vážného poškození zdraví. Takto vykládají ustanovení § 99 i autoři komentáře k občanskému zákoníku: „*Přestože komentované ustanovení spojuje stav nouze s náhlým a patrným nebezpečím pro život člověka, je nezbytné vykládat jej extenzivně též jako zahrnující nebezpečí pro jeho zdraví, není-li zanedbatelné.*“¹³⁰

Stav nouze jakožto důvod zásahu do integrity člověka je občanským zákoníkem chápán jako **ultima ratio**, tedy zcela výjimečný institut, který se uplatní jen tehdy, není-li

¹²⁸ § 98 odst. 1 NOZ.

¹²⁹ Např. § 38 odst. 4 písm. b) ZZS.

¹³⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 387.

možné zásah provést na základě jiného právního důvodu. Aplikace § 99 je proto možná pouze v případě, že souhlas dotčené osoby nelze platně získat (s ohledem na přípustnost souhlasu i v jiné než stanovené formě), ani není možné získat souhlas jiných osob, které zákon pro tyto případy k udělení souhlasu opravňuje. Pokud dotčená osoba nemá zákonného zástupce, jsou jimi osoby vyjmenované v § 98 odst. 1 NOZ.¹³¹ Jak již bylo uvedeno výše, je-li dotčená osoba nezletilá, uděluje za ni souhlas její zákonný zástupce (rodič), případně opatrovník dítěte nebo poručník, je-li svéprávnost zletilé dotčené osoby omezena, vyžaduje se souhlas opatrovníka, a v případě, že zletilá dotčená osoba nemůže samostatně právně jednat z důvodu duševní poruchy, avšak jiného zástupce nemá, může souhlas udělit také soudem schválený „člen domácnosti“ ve smyslu ustanovení § 49 a násl. NOZ, za předpokladu splnění podmínek tam uvedených, zejména nejedná-li se o zásah s trvalými následky¹³². Ani tím však výčet osob nekončí, neboť v oblasti poskytování zdravotních služeb je právo udělit souhlas přiznáno také jakékoliv osobě, kterou za tímto účelem pacient určil (ve výčtu § 33 odst. 1 ZZS je osoba určená pacientem dokonce na prvním místě). Všechny tyto osoby, jejichž okruh je značně široký, mohou zásah odsouhlasit nebo jej naopak odmítnout a aplikaci § 99 tak vyloučit. I to svědčí o nesporné preferenci souhlasu jakožto důvodu zásahu do integrity před stavem nouze. Je třeba také přihlídnout k případným dříve vysloveným přáním dotčené osoby, kterými je možné zásah vyloučit *pro futuro*¹³³ a které mají před zásahem ve stavu nouze rovněž přednost, neboť stejně tak jako souhlas samotný jsou projevem vůle dotčené osoby.

Závěrem je nutno zdůraznit, že nemožnost získání souhlasu je třeba chápat objektivně, tedy z důvodů nezávislých na vůli dotčené osoby, nikoliv z důvodu odmítnutí dotčené osoby souhlas udělit, resp. odmítnutí zásahu jako takového¹³⁴. Vhodnější by proto byla formulace „není-li možné vůli pacienta zjistit“ než „nelze-li souhlas získat“, neboť souhlasem je v tomto smyslu míněn i nesouhlas (negativní revers).¹³⁵ Opačný

¹³¹ To jest (přítomný) manžel, rodič, jiná osoba blízká, popř. jiná přítomná osoba, která o dotčenou osobu osvědčila mimořádný zájem – viz výše podkapitola 3.7.3. této práce.

¹³² § 52 odst. 1 NOZ.

¹³³ § 98 odst. 2 NOZ, podrobně rozpracováno v podkapitole 3.3. této práce.

¹³⁴ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 25 Co 285/2006 ze dne 29. 11. 2006.

¹³⁵ Shodně např. ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. 2007, *op. cit.* s. 26.

výklad by zcela popíral smysl a význam informovaného souhlasu, jakož i princip nedotknutelnosti osoby a úpravu zásahu do integrity vůbec.

Pokud byl zásah do integrity člověka proveden ve stavu nouze, musí být dotčené osobě **dobře vysvětleno**, jaký zákrok byl na ní proveden, jaké následky lze očekávat a jaká rizika by hrozila v případě neprovedení zákroku (neboli z jakého důvodu byl zákrok proveden). To platí i pro jakýkoliv jiný případ, kdy byl zásah proveden bez souhlasu dotčené osoby, která díky svému stavu nemohla v dané době posoudit, co se s ní děje. Tato dodatečná informační povinnost, stanovená v § 103 NOZ, by měla co do rozsahu poskytovaných informací v zásadě odpovídat obvyklému povinnému poučení předcházejícímu provedení zákroku a vyslovení souhlasu ve smyslu ustanovení § 94 odst. 1 NOZ s tím rozdílem, že nemusí zahrnovat informace již nepotřebné vzhledem k uskutečněnému zákroku (např. jiné alternativy léčby nebo rizika spojená s provedením zákroku)¹³⁶. Rovněž účel dodatečného vysvětlení není shodný s poskytováním informací před provedením zákroku, které má za cíl umožnit dotčené osobě učinit správné a informované rozhodnutí. Podání dodatečného vysvětlení je odůvodněno respektem k autonomii a důstojnosti osoby, do jejíž integrity bylo zasaženo, navíc může být užitečné, ne-li dokonce nezbytné pro budoucí život této osoby vzhledem k možným následkům zákroku a z něj vyplývajícím omezením nebo rizikům.

Z praktického hlediska může poskytování zdravotních služeb ve stavu nouze představovat, zejména pro zasahujícího lékaře, značná rizika. Střetává se zde jeho základní povinnost vyplývající mimo jiné z Etického kodexu ČLK¹³⁷ – povinnost lékaře léčit¹³⁸ a povinnost respektovat vůli pacienta, je-li známa nebo je-li možné ji jakkoliv zjistit. Vzhledem k tomu, že stav nouze často vyžaduje okamžitá řešení a neposkytuje tak dostatek času na rozmyšlenou, natož na pátrání po existenci případného dříve vysloveného přání, může být jakákoliv varianta velmi riskantní. Nadto hrozí lékařům při neposkytnutí potřebné pomoci výrazně přísnější trestní postih, než který by hrozil osobě bez lékařského vzdělání, a to buď za trestný čin neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2

¹³⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. 2014, *op. cit.* s. 400.

¹³⁷ Etický kodex České lékařské komory, zejména § 1 odst. 1 a 2 [online]. Dostupné na: http://www.lker.cz/doc/cms_library/10_sp_c_10_eticky_kodex-100217.pdf [cit. dne 30. 7. 2017].

¹³⁸ SOVOVÁ, Olga. 2011, *op. cit.* s. 27.

TZ, nebo dokonce za příslušný poruchový trestný čin proti životu a zdraví podle části druhé hlavy první TZ, ve spojení s § 112 TZ (tzv. odpovědnost za následek v případě opomenutí zvláštní povinnosti konat). Problematickým bodem může být i otázka posouzení způsobilosti dotčené osoby právně jednat, a tedy vyslovit v dané situaci právně relevantní souhlas nebo nesouhlas s potřebným lékařským zákrokem. Připomeňme, že v rámci civilního soudního řízení bývá posouzení svéprávnosti dané osoby, případně posouzení přičetnosti pachatele v trestním řízení, předmětem znaleckého posudku, zatímco lékař ve stavu nouze musí jednat bezodkladně a okamžitě.

4.2 Ochranné léčení

Další okolností vylučující protiprávnost zásahu do integrity člověka bez jeho souhlasu je soudem uložené ochranné léčení dle § 99 trestního zákoníku. Soud jej v rámci trestního řízení ukládá zejména pachateli činu jinak trestného, který není trestně odpovědný z důvodu nepřičetnosti, avšak jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Dále jej může soud uložit například tehdy, snižuje-li trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby nebo upouští-li od potrestání pachatele, který trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo spáchal-li pachatel zneužívající návykovou látku trestný čin pod jejím vlivem či v souvislosti s jejím užíváním.

Podrobná úprava výkonu ochranného léčení je obsažena v § 83 a násl. zákona o specifických zdravotních službách. Může být vykonáváno formou lůžkové péče, pak hovoříme o ústavním ochranném léčení, nebo formou ambulantní péče. Během výkonu trestu odnětí svobody lze ochranné léčení vykonávat také formou jednodenní nebo ambulantní péče ve zdravotnickém zařízení Vězeňské služby ČR.¹³⁹

¹³⁹ § 83 odst. 2 ZSZS.

4.3 Ochrana veřejného zdraví

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, stanoví mimo jiné opatření, která představují zásah do integrity člověka a kterým je třeba se v určitých případech podrobit a zásah tak bez ohledu na svou vůli strpět. Těmito opatřeními jsou zejména povinné očkování k zamezení vzniku a šíření závažných nebo život ohrožujících infekčních onemocnění¹⁴⁰, povinné léčení některých infekčních onemocnění¹⁴¹ a jiná opatření proti šíření infekčních onemocnění, z nichž těmi nejzávažnějšími bývá izolace nebo karanténa¹⁴². V podrobnostech zákon odkazuje na prováděcí právní předpisy; takto je například vymezen okruh infekčních onemocnění, jejichž léčení je povinné a při nichž se nařizuje izolace na lůžkovém oddělení, a to v příloze č. 2 vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 306/2012 Sb., o podmínkách předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění a o hygienických požadavcích na provoz zdravotnických zařízení a ústavů sociální péče.

Omezení autonomie vůle dotčené osoby a prolomení principu nedotknutelnosti z důvodu ochrany veřejného zdraví je typickým příkladem situace, kdy zájem veřejnosti převyšuje nad individuálními zájmy jednotlivce. V členění okolností vylučujících protiprávnost zásahu do osobnostní sféry člověka tak, jak jej pojal Nejvyšší soud ČR v jednom ze svých rozsudků, představuje dovolený zásah dle ZOVZ typický příklad tzv. „zákonné licence“, při které „(...) nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší veřejný zájem, odůvodněný naléhavými sociálními potřebami, které jsou v demokratické společnosti nezbytné“¹⁴³. V případě povinného očkování nebo jiného zásahu odůvodněného ochranou veřejného zdraví se tak střetává autonomie vůle dotčeného, jeho nedotknutelnost a soukromí (individuální zájmy jednotlivce) na straně jedné a ochrana zdraví široké veřejnosti (veřejný zájem) na straně druhé.

¹⁴⁰ § 46 ZOVZ.

¹⁴¹ *ibid*, § 70.

¹⁴² *ibid*, zejm. § 53 a § 64.

¹⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2266/2008 ze dne 22. 4. 2010.

4.4 Vyšetření zdravotního stavu či znalecké zkoumání

Vyšetření zdravotního stavu či znalecké zkoumání může být i přes nevoli nebo odpor dotčené osoby nařízeno v rámci soudního řízení podle trestního řádu¹⁴⁴, občanského soudního řádu¹⁴⁵ nebo zákona o zvláštních řízeních soudních¹⁴⁶. Jedná se o případy, kdy je zásah do integrity člověka nezbytný za účelem posouzení jeho duševního stavu, zejména pro vyloučení nepřičetnosti v době spáchání trestného činu nebo pro zjištění duševní poruchy odůvodňující omezení svéprávnosti v občanském soudním řízení, dále je-li to nezbytné za účelem vypracování znaleckého posudku a posouzení rozhodných skutečností (například pokud je v rámci dědického řízení třeba vyloučit nebo potvrdit pokrevní příbuzenství), případně je-li to nezbytné pro obstarání stop nebo zjištění následků trestného činu.

Je třeba připomenout, že ve všech výše uvedených případech je nutné rozlišovat mezi převzetím a držením osoby v příslušném zařízení na straně jedné a provedením lékařského či jiného zákroku na straně druhé, neboť oprávněnost obojího se posuzuje zvlášť.¹⁴⁷ Tím však není vyloučeno, že budou oba tyto zásahy, respektive převzetí či držení v příslušném zařízení i zákrok do integrity v užším slova smyslu, provedeny na základě jediného právního titulu, například trestního rozsudku.¹⁴⁸

¹⁴⁴ § 114 a § 116 – 118 zákona č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudím (trestní řád).

¹⁴⁵ § 127 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

¹⁴⁶ § 38 odst. 3 zákona č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních.

¹⁴⁷ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 235.

¹⁴⁸ *ibid.*

4.5 Vážná duševní porucha, nedobrovolná hospitalizace a použití omezovacích prostředků

Vážná duševní porucha není okolností vylučující protiprávnost zásahu do integrity člověka sama o sobě, avšak může se jí stát ve spojení s jinou skutečností předvídanou zákonem. Tomu odpovídá i právní úprava, která je roztroušena napříč různými právními předpisy. Definici duševní poruchy nalezneme v § 123 TZ, avšak pro správné pochopení je třeba přihlídnout též k odborné literatuře, která zdůrazňuje, že duševní poruchou nemusí být pouze diagnostikovaná psychická nemoc, nýbrž i stavy přechodné či krátkodobé, které mohou vzniknout například v důsledku jiné nemoci, extrémního vyčerpání, mimořádné bolesti, nadměrné konzumace alkoholu či jiných omamných látek apod.¹⁴⁹ Jako jednu z okolností odůvodňujících zásah do integrity člověka pojímá duševní poruchu zákon o zdravotních službách. Ten v § 38 odst. 1 písm. b) stanoví, že pacienta lze bez jeho souhlasu hospitalizovat, ohrožuje-li bezprostředně a závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví-li známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí, za předpokladu, že tuto hrozbu nelze odvrátit jinak. V případě léčby duševní poruchy lze také pacientovi podle § 38 odst. 3 písm. b) ZZS poskytnout bez jeho souhlasu neodkladnou péči, pokud by v důsledku neléčení této duševní poruchy došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta. K odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob lze navíc použít tzv. omezovací prostředky, jejichž výčet i použití jsou upraveny v § 39 ZZS.

Je nepochybné, že právě **nedobrovolná hospitalizace** a použití **omezovacích prostředků** představují velice vážné a citelné zásahy do integrity člověka a jeho osobnostních práv. Užití těchto institutů je navíc přípuštěno i v dalších případech (případech, o nichž bylo blíže pojednáno v rámci podkapitol 4.1. – 4.4. této práce) a neomezuje se pouze na léčbu duševní poruchy. S tou jsou však spojovány velmi často, a proto je na ně v této práci pamatováno právě v rámci podkapitoly pojednávající o duševní poruše.

¹⁴⁹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 254.

Mezi omezovací prostředky patří například omezení pacienta v pohybu ochrannými pásy nebo kurty, úchop příslušnými zdravotnickými pracovníky, podání psychofarmak nebo jeho umístění v síťovém lůžku. Velmi diskutovanou je otázka používání zejména posledního z jmenovaných prostředků. Právě za nadměrné užívání síťového lůžka byla Česká republika opakovaně kritizována ze strany evropských i světových mezinárodních institucí, mezi nimiž lze jmenovat například Výbor OSN proti mučení, Centrum advokacie duševně postižených (MDAC) nebo Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT). Ten ve své zprávě z poslední návštěvy ČR upozornil mimo jiné na uplatňování prostředků mechanického omezení v psychiatrických léčebnách v nadměrné míře a nepřiměřené délce trvání,¹⁵⁰ přičemž zvláštní pozornost věnoval právě délce umístění pacientů v síťových lůžkách.¹⁵¹ Opakovaně také zdůraznil potřebu nepřetržité, přímé a osobní kontroly pacientů podrobovaných mechanickým omezením ze strany zdravotnického personálu, která dosud v českém právním řádu není zakotvena,¹⁵² a v neposlední řadě vyjádřil své znepokojení nad skutečností, že jsou v ČR síťová lůžka stále používána, ačkoliv jejich vyřazení z užívání doporučil výbor již ve své předchozí zprávě. Znovu proto vyzval ČR k nápravě.¹⁵³ Uvedenou problematikou se rovněž opakovaně zabýval i Evropský soud pro lidská práva.¹⁵⁴

V otázkách neupravených ZZS dopadá na hospitalizaci pacienta bez jeho souhlasu obecná úprava NOZ týkající se práv člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu – § 104 až 110. NOZ ovšem nestanoví, co může převzetí člověka do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu odůvodňovat (v tomto odkazuje na zvláštní zákony), nicméně stanoví, jak je třeba s takovým člověkem nakládat, za jakých podmínek jej lze do zařízení převzít či v něm dále držet, jaké další povinnosti vyplývají

¹⁵⁰ Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 1. 4. 2014 až 10. 4. 2014 [online]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/168069568d> [cit. dne 24. 8. 2017] s. 67.

¹⁵¹ *ibid.*, s. 69.

¹⁵² *ibid.*, s. 68.

¹⁵³ *ibid.*, s. 69 – 70.

¹⁵⁴ Např. rozsudek ESLP ve věci *Bureš v. Česká republika* ze dne 18. 10. 2012, ve kterém soud konstatoval porušení čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který zakazuje mučení a nelidské či ponižující zacházení nebo trest, když použití omezovacích prostředků nebylo v daném případně přiměřené ani nezbytné.

z nuceného pobytu člověka ve zdravotnickém zařízení pro poskytovatele zdravotních služeb a jaká práva hospitalizovaná osoba má. Základní podmínkou je, že nezbytnou péči dotyčné osobě nelze zajistit mírnějším nebo méně omezujícím způsobem. O přípustnosti převzetí a dalším držení člověka ve zdravotnickém zařízení bez jeho souhlasu rozhoduje soud na základě oznámení poskytovatele zdravotních služeb.¹⁵⁵ Podstatné však je, že rozhodnutím soudu o přípustnosti tohoto opatření, tedy schválením nuceného pobytu v zařízení soudem, není samo o sobě dotčeno právo odmítnout určitý zákrok nebo léčebný výkon.¹⁵⁶ Možnost provedení lékařského zákroku v rámci hospitalizace je proto třeba posuzovat jako u jakéhokoliv jiného zásahu do integrity člověka.

¹⁵⁵ § 105 odst. 2 NOZ.

¹⁵⁶ § 110 NOZ.

4.6 Nutná obrana a jiné okolnosti vylučující protiprávnost podle trestního práva

Ačkoliv nutná obrana či jiné okolnosti vylučující protiprávnost podle trestněprávních předpisů nebývají tradičně označovány za důvody zásahu do integrity, určitou vlastnost s nimi mají společnou, a totiž, že činí zásah do integrity beztrestným a tedy v souladu s právem. V oblasti trestního práva nepůjde primárně o zákroky při poskytování zdravotní péče, ani jiné zásahy, na které se zaměřuje soukromoprávní úprava. Zásah do integrity člověka z pohledu trestního práva představují typicky trestné činy proti životu a zdraví (např. vražda, ublížení na zdraví), trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (např. znásilnění) či trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství (např. zbavení osobní svobody).

Vedle nutné obrany jsou dalšími okolnostmi vylučujícími protiprávnost podle trestního zákoníku krajní nouze, oprávněné použití zbraně, svolení poškozeného (pod které spadá i informovaný souhlas dle předpisů zdravotnického práva) a přípustné riziko.¹⁵⁷ S ohledem na zaměření této práce nebudou tyto instituty blíže rozebírány, nicméně pro úplnost je vhodné připomenout, že i jednání postihované trestním zákoníkem může představovat zásah do tělesné a duševní integrity člověka, přičemž právní úprava i z tohoto odvětví pamatuje na stanovení odpovídajících okolností, které protiprávnost zásahu vylučují.

¹⁵⁷ § 28 – 32 TZ.

5 Důsledky zásahu do integrity člověka bez jeho souhlasu a prostředky právní ochrany

Zásah do integrity člověka, který se neopírá o žádný zákonem uznaný důvod, představuje újmu na přirozených právech dotčené osoby a je proto protiprávní. Dochází jím k zásahu do tělesné a duševní integrity člověka, narušení jeho svobody, soukromí, autonomie vůle a mnohdy také důstojnosti. Újma, která dotčené osobě vzniká neoprávněným zásahem do jejího všeobecného osobnostního práva, je **újmou nemajetkovou**.¹⁵⁸ V této kapitole bude pojednáno o důsledcích právě takového zásahu, tedy zásahu nejen bez souhlasu, nýbrž zároveň bez existence jakékoliv jiné okolnosti odůvodňující zásah do integrity člověka (např. stavu nouze). Je také třeba upřesnit, že protiprávní je i zákrok provedený na základě souhlasu, avšak souhlasu poskytnutého bez náležitého poučení o zamýšleném zákroku, neboť takový souhlas je neplatný. Naopak nedosažení zamýšleného výsledku, je-li řeč o poskytování zdravotních služeb a postupoval-li lékař na základě platného informovaného souhlasu pacienta *de lege artis*, protiprávnost zásahu nezpůsobuje.¹⁵⁹

Právním důsledkem neoprávněného zásahu do integrity člověka je vyvození odpovědnosti zasahující osoby. Základními druhy odpovědnosti, se kterými se v této souvislosti můžeme setkat, je odpovědnost občanskoprávní, odpovědnost trestní a odpovědnost disciplinární.

V **rovině občanskoprávní** se může dotčená osoba dle ustanovení § 82 odst. 1 NOZ domáhat toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno (nárok zdržovací neboli negatorní) nebo aby byl odstraněn jeho následek (nárok odstraňovací neboli restituční), což však například při poskytnutí nevyžádaných zdravotních služeb nepřichází příliš v úvahu, neboť uvedení v předešlý stav nebývá dost dobře možné.

¹⁵⁸ DVORŽÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. 2013, *op. cit.* s. 260.

¹⁵⁹ Povinností lékaře je poskytnout potřebné nebo vyžádané zdravotní služby na náležité odborné úrovni, tedy postupovat při plnění svých závazků *de lege artis* (podle pravidel lékařského umění). Není jím však, až na výjimky, garantováno dosažení úspěšného výsledku léčby, neboť to není s ohledem na specifika zdravotnictví většinou možné.

Rovněž negatorní žaloba, kterou se lze domáhat zákazu neoprávněného rušebního jednání,¹⁶⁰ nebývá z praktických důvodů v souvislosti se zásahem do integrity člověka příliš využívána, neboť předpokladem úspěšnosti této žaloby je trvání či pokračování neoprávněného zásahu.

Nejvhodnější variantou se proto často jeví požadovat náhradu nemajetkové újmy dle ustanovení § 2956 NOZ (nárok satisfakční), podle kterého nahradí škůdce v případě újmy na přirozeném právu člověka způsobenou škodu i nemajetkovou újmu včetně duševních útrap. Tento nárok se uplatňuje u soudu tak zvanou satisfakční žalobou.¹⁶¹ Je třeba připomenout, že náhrady nemajetkové újmy vzniklé zásahem do přirozených osobnostních práv dotčené osoby se lze domáhat i přesto, že zásah nevedl ke způsobení reálné újmy na zdraví ve smyslu zhoršení zdravotního stavu. Jak bylo uvedeno výše, ochrana je zajištěna nejen lidskému zdraví a životu, nýbrž i ostatním složkám lidské osobnosti, přičemž právě k ochraně těchto dalších složek lze použít zmíněné ustanovení. Nemajetková újma se nahradí, respektive odčiní, přiměřeným zadostiučiněním, které se poskytuje obvykle v penězích, nepostačí-li k odčinění jiný vhodný způsob (například omluva nebo deklaratorní výrok soudu, který konstatuje neoprávněné porušení práva)¹⁶². Způsob a výši přiměřeného zadostiučinění určí soud s ohledem na konkrétní okolnosti případu, zejména okolnosti hodné zvláštního zřetele, jako například úmysl škůdce – zasahující osoby.¹⁶³

Speciálně je občanským zákoníkem upravena náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví nebo usmrcení, která se dle § 2958 a 2959 NOZ poskytuje pouze v penězích, což je odůvodněno zvláštním významem hodnot, které jsou v tomto případě poškozeny. Tato náhrada by měla plně vyvažovat vytrpěné bolesti a další nemajetkovou újmu, případně též ztížení společenského uplatnění. V případě, že zásah vedl k usmrcení dotčené osoby, náleží peněžité náhrada k odčinění duševních útrap pozůstalým. Úprava vychází z předpokladu, že usmrcení člověka představuje újmu na osobnostních právech

¹⁶⁰ DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. 2013, *op. cit.* s. 260.

¹⁶¹ *ibid.*

¹⁶² § 2951 odst. 2 NOZ.

¹⁶³ § 2957 NOZ.

osob jemu blízkých, zejména na jejich právu na soukromý život.¹⁶⁴ Náhradu v těchto případech určí opět soud, a to podle zásad slušnosti. Široký prostor je tak ponechán uvážení soudu, což se může jevit jako výhodné a flexibilní, neboť soud není při určení výše náhrady takřka ničím vázán, a může tak zohlednit veškeré okolnosti a zvláštnosti daného případu. Zároveň však tato konstrukce přináší riziko nejednotného rozhodování soudů a značnou právní nejistotu. Právě za účelem sjednocení postupu soudů při určování výše náhrady vypracoval krátce po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku Nejvyšší soud ČR ve spolupráci s příslušnými odborníky metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví, ve které jsou jednotlivá zranění bodově ohodnocena.¹⁶⁵ Ačkoliv se jedná o právně nezávazný dokument, lze jej považovat za obdobu dřívější vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, která byla ke dni účinnosti NOZ zrušena. Lze předpokládat, že metodika zapůsobí silou své přesvědčivosti, a poslouží tak soudům jako vodítko k určování výše náhrady nemajetkové újmy v praxi.¹⁶⁶ Tomuto závěru nasvědčuje i skutečnost, že byla od svého zveřejnění v roce 2014 českými soudy již několikrát použita. Při vyčíslení náhrady nemajetkové újmy na zdraví z metodiky vycházel například Městský soud v Praze ve svém rozsudku ze dne 1. 10. 2014, sp. zn. 9 To 277/2014.

V souvislosti s uplatňováním nároků vzniklých z porušení práva na ochranu osobnosti je třeba zmínit, že ačkoliv se dle ustanovení § 611 NOZ *a contrario* osobnostní práva nepromlčují, právo na náhradu nemajetkové újmy se promlčuje, a to v tříleté subjektivní promlčecí lhůtě.¹⁶⁷ Občanský zákoník také stanoví, že se ochrany osobnosti může po smrti dotčené osoby domáhat i kterákoliv její osoba blízká.¹⁶⁸ Osobnostním právům člověka je tak poskytnuta tak zvaná postmortální ochrana.¹⁶⁹

¹⁶⁴ DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. 2013, *op. cit.* s. 262.

¹⁶⁵ Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ) [online]. Dostupné na: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Metodika [cit. dne 4. 9. 2017].

¹⁶⁶ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 325.

¹⁶⁷ § 629 odst. 1 NOZ. Desetiletá, příp. patnáctiletá objektivní promlčecí lhůta se dle § 636 odst. 3 NOZ neuplatní, jde-li o právo vzniklé z újmy na svobodě, zdraví nebo životě.

¹⁶⁸ § 82 odst. 2 NOZ.

¹⁶⁹ DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. 2013, *op. cit.* s. 262.

Naplňuje-li jednání, kterým došlo k neoprávněnému zásahu do integrity člověka, znaky skutkové podstaty některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku, přichází v úvahu rovněž **odpovědnost trestní**. „*Jde o odpovědnost, kterou má pachatel trestného činu podle trestního zákoníku.*“¹⁷⁰ V souvislosti s poskytováním zdravotních služeb se může jednat zejména o trestný čin neposkytnutí pomoci (§ 150 TZ), usmrcení z nedbalosti (§ 143 TZ), ublížení na zdraví (§ 146 TZ), nedovolené přerušování těhotenství s nebo bez souhlasu těhotné ženy (§ 159 a 160 TZ), nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány (§ 165 TZ) nebo účast na sebevraždě (§ 144 TZ). Došlo-li trestným činem k ublížení na zdraví či způsobení jiné nemajetkové újmy, lze v rámci trestního soudního řízení rovněž rozhodnout o náhradě nemajetkové újmy v tzv. adhezním řízení.¹⁷¹ Trestní řízení lze iniciovat, pokud tak neučinily orgány činné v trestním řízení *ex officio*, podáním trestního oznámení, které, je-li důvodné, může vést k podání obžaloby ze strany státního zástupce.¹⁷²

Třetím druhem odpovědnosti, kterou lze obvykle vyvodit z neoprávněného zásahu do integrity člověka, je **odpovědnost disciplinární**. Jedná se o odpovědnost člena příslušné profesní komory vůči této komoře (typicky lékaře vůči ČLK), která je oprávněna vydávat své vlastní stavovské předpisy a stanovit tak povinnosti svým členům, jakož i dohlížet na dodržování těchto pravidel, řešit případné disciplinární delikty a ukládat za ně sankce.¹⁷³ Povinnost lékaře vykonávat své povolání v souladu s příslušnými zákony je jednak zdůrazněna zákonem č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře¹⁷⁴, jednak ji stanoví i Etický kodex ČLK¹⁷⁵. Pacient, do jehož integrity bylo lékařem neoprávněně zasazeno, se proto může obrátit také na ČLK, aby lékaře v rámci své disciplinární pravomoci odpovídajícím způsobem postihla.

¹⁷⁰ STOLÍNOVÁ, Jitka, MACH, Jan. *Právní odpovědnost v medicíně*. 2. vydání. Praha: Galén, 2010. s. 23.

¹⁷¹ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 349.

¹⁷² STOLÍNOVÁ, Jitka, MACH, Jan. 2010, *op. cit.* s. 23 – 24.

¹⁷³ *ibid.*, s. 27.

¹⁷⁴ § 9 odst. 2 písm. a) zákona č. 220/1991 Sb.

¹⁷⁵ § 1 odst. 3 Etického kodexu ČLK. *op. cit.*

6 Vybrané aktuálně diskutované otázky – srovnání české a anglické právní úpravy

I přes více méně jednoznačnou právní úpravu je otázka vztahu mezi hodnotou lidského života a zdraví a hodnotou svobodné autonomní vůle dotčené osoby stále aktuální a diskutovaná. Specifickým lékařským zákrokem, při kterém se tato kolize hodnot projevuje obzvláště citelně a názory široké veřejnosti se v tomto ohledu různí, je umělé přerušení těhotenství. Právo dítěte na život (který je dle čl. 6 odst. 1 věty druhé LZPS hoden ochrany již před narozením) se zde dostává do přímého konfliktu s autonomií vůle matky a jejím právem na zachování tělesné a duševní integrity. Je nepochybné, že provedení tak zvané interrupce představuje velmi podstatný zásah do integrity člověka – těhotné ženy. Podobně diskutabilní je tematicky nepřilíš vzdálená otázka domácích porodů, v níž se střetává zájem na respektování autonomie vůle matky na straně jedné a zájem na co nejbezpečnějším porodu a ochraně zdraví matky i dítěte na straně druhé.¹⁷⁶ Zejména v zahraničí se velké mediální popularitě těší také otázka přiznávání nároků na náhradu újmy vzniklé z narození dítěte nebo v souvislosti s ním, k čemuž jsou používány (v základním rozlišení) tak zvané „*wrongful birth*“ a „*wrongful life*“ žaloby.¹⁷⁷ Určité druhy těchto žalob mohou být použity i samotným dítětem, a to v některých případech i vůči jeho rodiči, přičemž právě tyto žaloby se shora naznačeného konfliktu hodnot týkají nejvíce.

V následující kapitole bude pojednáno o způsobu řešení uvedené kolize hodnot v právních řádech České republiky a Anglie,¹⁷⁸ tedy zejména o právní úpravě interrupce a dalších kontroverzních otázek, vyvažující zájem na respektování osobnostní sféry a autonomie vůle matky na straně jedné a zájem na ochraně dítěte na straně druhé.

¹⁷⁶ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 219.

¹⁷⁷ *ibid.*, s. 430 – 432.

¹⁷⁸ Právní úprava interrupce a dalších níže diskutovaných otázek není mezi zeměmi Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku jednotná. V následující části této práce se proto zaměřím pouze na jednu z těchto zemí, a to Anglii, na jejímž území jsou platné a účinné níže citované právní předpisy.

6.1 Právní úprava interrupce

Provádění interrupcí je v ČR upraveno zákonem č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve spojení s příslušnou prováděcí vyhláškou.¹⁷⁹ V zásadě lze říci, že do uplynutí dvanáctého týdne těhotenství je jeho přerušení plně v dispozici těhotné ženy a nebrání-li tomu zdravotní důvody uvedené v § 1 prováděcí vyhlášky, může se tato žena svobodně rozhodnout, zda interrupci podstoupí nebo si své dítě ponechá, aniž by toto rozhodnutí musela jakkoliv zdůvodňovat.¹⁸⁰ Po uplynutí výše uvedené lhůty může být interrupce provedena pouze tehdy, je-li ohrožen život těhotné ženy, je-li prokázáno těžké poškození plodu nebo není-li plod schopen života.¹⁸¹ I v takovém případě je však souhlas těhotné ženy podmínkou.¹⁸² ZUPT tedy zcela zjevně vychází z principu autonomie vůle těhotné ženy,¹⁸³ což mimo jiné deklaruje i důvodová zpráva k ZUPT, podle které je zvláštní důraz kladen jednak na ochranu života a zdraví těhotných žen a jednak na jejich svobodné rozhodování o svém těhotenství a mateřství.¹⁸⁴

Upřednostnění práv matky před právem na život nenarozeného dítěte je v souladu s hodnotovým zaměřením, ze kterého vychází ostatní právní předpisy ČR, s nimiž je proto ZUPT zcela konzistentní. Napříč evropskými státy však takový konsensus nevládne, což vyplývá z odlišných morálních hodnot sdílených převážnou částí obyvatel každého státu, s ohledem na jeho historický vývoj a nepochybně též religiozitu či převládající náboženství. Je proto pochopitelné, že například silně katolické Polsko je v otázce legalizace interrupce velmi zdrženlivé a podstoupení umělého přerušení těhotenství dosud umožňuje ženám pouze z taxativně vymezených důvodů, převážně

¹⁷⁹ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství.

¹⁸⁰ § 4 ZUPT. Zvláštní úprava platí pro přerušení těhotenství z genetických důvodů. Speciálně je také upraveno udělování souhlasu s přerušením těhotenství v případě ženy mladší šestnácti let.

¹⁸¹ § 2 odst. 1 věta druhá prováděcí vyhlášky.

¹⁸² § 5 ZUPT.

¹⁸³ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 464.

¹⁸⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona o umělém přerušení těhotenství, zejm. čl. II. obecné části [online]. Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/tisky/t0012_00.htm [cit. dne 10. 9. 2017].

zdravotních.¹⁸⁵ Ještě dál jde v tomto ohledu Irská republika, která se díky své restriktivní potratové politice řadí mezi státy s nejpřísnější právní úpravou provádění interrupcí na světě.¹⁸⁶ Ve své práci se však zaměřím na právní úpravu Anglie.

Základem **právní úpravy v Anglii** je zákon o interrupci – Abortion Act z roku 1967, který upravuje podrobnosti legálního provádění interrupcí, jakož i okolnosti, za nichž jedině je umělé přerušení těhotenství možné provést. Tyto okolnosti jsou uvedeny v čl. 1 odst. 1 Abortion Act, podle kterého může být interrupce provedena pouze za předpokladu, že dva registrovaní lékaři potvrdí existenci některého z taxativně vyjmenovaných důvodů pro umělé přerušení těhotenství, a totiž, že:

- 1) těhotenství představuje riziko pro fyzické či duševní zdraví těhotné ženy nebo fyzické či duševní zdraví kteréhokoliv z jejích současných, již narozených dětí, pokud délka těhotenství nepřesáhla 24 týdnů;
- 2) přerušení těhotenství je nezbytné pro zamezení vážnému a trvalému poškození fyzického či duševního zdraví těhotné ženy;
- 3) život těhotné ženy je těhotenstvím ohrožen;
- 4) existuje značné riziko vážného tělesného či mentálního postižení dítěte, pokud by se narodilo.

Ačkoliv se anglická právní úprava jeví v porovnání s českou jako přísnější, když interrupci nelze podstoupit na základě prostého svobodného rozhodnutí těhotné ženy, vzhledem k možnému extenzivnímu výkladu zmíněných ustanovení, zejména prvního z výše uvedených důvodů, tomu tak není. Jak vyplývá z národní statistiky interrupcí provedených v Anglii a Walesu v roce 2016, 97% všech interrupcí bylo odůvodněno rizikem pro fyzické či duševní zdraví těhotné ženy, respektive téměř výlučně rizikem pro její duševní zdraví.¹⁸⁷ Tato disproporce není náhodná a ve srovnání se statistikami

¹⁸⁵ Článek Abortion laws around the world: from bans to easy access [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/05/abortion-laws-around-the-world-from-bans-to-easy-access> [cit. dne 17. 9. 2017].

¹⁸⁶ Srovnání právní úpravy a dostupnosti legální interrupce znázorněné na mapě světa pro rok 2017 [online]. Dostupné na: <http://worldabortionlaws.com/map/> [cit. dne 17. 9. 2017].

¹⁸⁷ Abortion Statistics, England and Wales: 2016 [online]. Publikováno na webových stránkách vlády Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/statistics/report-on-abortion-statistics-in-england-and-wales-for-2016> [cit. dne 1. 10. 2017] s. 15.

předchozích let ani nikterak ojedinělá. Ve skutečnosti lze totiž pod riziko újmy na duševním zdraví těhotné ženy vztáhnout takřka cokoli, například obavu z nedostatečného materiálního zabezpečení, nízké příjmy, omezené časové možnosti, subjektivně pociťovaná nemožnost o dítě pečovat apod. Na problematičnost ustanovení a jeho reálný dopad, respektive na rozdíl mezi primárním účelem této právní úpravy a jejím praktickým využitím je opakovaně poukazováno ze strany odborníků i široké veřejnosti.¹⁸⁸ Svě znepokojení nad současným stavem vyjádřil také Lord David Steel, který předmětný zákon v roce 1967 prosadil.¹⁸⁹ Jakkoliv striktně se tedy jeví zákonná ustanovení regulující přístup k legální interrupci, reálné fungování zmíněného zákona je odlišné. Jak shrnuje autor článku *An overdue inquiry into the working of the Abortion Act*, „*Interrupce na žádost zde je, bez ohledu na to, co říká zákon.*”¹⁹⁰

¹⁸⁸ Např. KIRBY, Jill. Our abortion law is being undermined [online]. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/9846254/Our-abortion-law-is-being-undermined.html> [cit. dne 28. 10. 2017].

¹⁸⁹ MARTIN, Daniel. Abortion should not be used as a contraceptive, says Lord Steel, father of 1967 act that legalised the practice [online]. Dostupné na: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2344225/Abortion-used-contraceptive-says-Lord-Steel-father-1967-act-legalised-practice.html> [cit. dne 28. 10. 2017].

¹⁹⁰ „*There is abortion on demand, whatever the statute book says.*” FOSTER, Charles. An overdue inquiry into the working of the Abortion Act [online]. Dostupné na: <http://www.halsburyslawexchange.co.uk/an-overdue-inquiry-into-the-working-of-the-abortion-act/> [cit. dne 27. 9. 2017].

6.2 Trestní odpovědnost

Českou i anglickou právní úpravu interrupce je nutné vykládat ve spojitosti s **trestněprávními předpisy**, neboť právě ty, shodně v obou státech, postihují jednání směřující k umělému přerušení těhotenství, které nesplňuje podmínky dle ZUPT, respektive Abortion Act. Zásadním rozdílem mezi českou a anglickou právní úpravou je však v tomto ohledu trestní postih těhotné ženy. Zatímco dle anglického práva je těhotná žena za nedovolené¹⁹¹ umělé přerušení svého těhotenství trestně odpovědná¹⁹², ČR zvolila přístup zcela opačný, když dotyčnou těhotnou ženu z trestní odpovědnosti výslovně vyjímá. Dle § 163 TZ není totiž těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší, jiného o to požádá nebo mu to dovolí, za takový čin trestná, a to ani jako návodce nebo pomocník. Vztáhneme-li zásadu uplatněnou v českém právním řádu, a totiž, že „nemůže být trestná osoba, k jejíž ochraně je příslušné trestněprávní ustanovení určeno“¹⁹³, bez dalšího na anglické právo, pak lze dovodit, že primárním cílem anglické právní úpravy není ochrana těhotné ženy, tak jako je tomu u nás, nýbrž ochrana nenarozeného dítěte. Respekt k životu nenarozeného dítěte a jeho uznání alespoň jako objektu hodného ochrany je proto v anglickém právu zjevný a v tomto ohledu nepochybně výraznější než v české právní úpravě.

S ohledem na výše uvedené lze tedy konstatovat, že podle českého právního řádu má těhotná žena nad svým tělem, jehož je nenarozené dítě součástí, absolutní moc, a může s ním tedy libovolně nakládat, třebaže některá ustanovení právního řádu jsou tomu praktickou překážkou. Příkladem může být ustanovení § 160 TZ, podle kterého je lékař trestně odpovědný za provedení interrupce v rozporu se ZUPT, nebo ustanovení § 93 odst. 1 NOZ, podle kterého je právně bezvýznamný souhlas se způsobením závažné újmy na zdraví, v důsledku čehož lze dovodit civilní odpovědnost za neoprávněný zásah do integrity člověka; veškerá tato omezující ustanovení však směřují vůči třetí osobě, osobě zasahující, která jediná může nést negativní důsledky spojené s jejich porušením. Civilní ani trestní odpovědnost samotné těhotné ženy dovozena být nemůže. Naopak

¹⁹¹ Tzn. v rozporu s právními předpisy, konkrétně Abortion Act.

¹⁹² Za předpokladu naplnění ostatních podmínek trestní odpovědnosti dle anglického práva, mimo jiné úmyslu pachatele – těhotné ženy.

¹⁹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1652.

podle anglického práva může být dotyčná těhotná žena trestně odpovědná podle příslušných ustanovení Offences Against the Person Act z roku 1861, případně Infant Life (Preservation) Act z roku 1929.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Úmyslné jednání směřující k umělému přerušení těhotenství, případně jednání způsobivší smrt nenarozeného dítěte schopného života, které nesplňuje podmínky dle Abortion Act, je postihováno dle článků 58 a 59 OAPA, případně článku 1 ILPA. Rozdíly mezi jednotlivými trestnými činy dle OAPA a ILPA nejsou pro účely této práce podstatné, a proto jsou ponechány stranou.

6.3 Občanskoprávní odpovědnost, žaloby *wrongful disability* a tendence k rozšiřování nároků dítěte

Zajímavostí anglického práva je možnost postiženého dítěte žalovat osobu odpovědnou za jeho **vrozené postižení** a v rámci civilního soudního řízení požadovat po této osobě náhradu škody, což umožňuje zákon o vrozených postiženích (občanskoprávní odpovědnosti) z roku 1976 – Congenital Disabilities (Civil Liability) Act. Dle čl. 1 odst. 1 je matka dítěte z působnosti tohoto zákona vyjmuta, až na jedinou výjimku samostatně upravenou v článku 2: „*Na ženu řídící motorové vozidlo, která ví (nebo by dle rozumného uvážení měla vědět), že je těhotná, se hledí, jako by měla stejnou povinnost péče o bezpečí svého nenarozeného dítěte, jako jí právo ukládá ve vztahu k bezpečí jiných osob; pokud se v důsledku porušení této její povinnosti narodí dítě s postižením, které by jinak nebylo přítomno, považuje se toto postižení za újmu způsobenou jejím protiprávním jednáním, a tedy žalovatelnou na základě žaloby tohoto dítěte.*“¹⁹⁵ Congenital Disabilities (Civil Liability) Act je proto v Anglii základem tak zvaných „*wrongful disability*“ žalob, které umožňují dítěti, postiženému v důsledku události předcházející jeho narození, domáhat se náhrady způsobené újmy vůči osobě, která za vznik jeho postižení odpovídá.¹⁹⁶ Zároveň se, došlo-li k újmě pochybením matky při řízení motorového vozidla, jedná o jediný případ, kdy lze dovést občanskoprávní odpovědnost matky vůči jejímu dítěti za jednání, byť jen nedbalostní, které se odehrálo v době jejího těhotenství, tedy v době, kdy dítě v právním smyslu ještě neexistovalo.¹⁹⁷

Nabízí se však otázka, proč není matka dle anglického práva odpovědná za způsobení jakékoliv jiné újmy na zdraví svého dítěte, než té, ke které došlo v důsledku

¹⁹⁵ Čl. 2 CLA - Liability of woman driving when pregnant: „*A woman driving a motor vehicle when she knows (or ought reasonably to know) herself to be pregnant is to be regarded as being under the same duty to take care for the safety of her unborn child as the law imposes on her with respect to the safety of other people; and if in consequence of her breach of that duty her child is born with disabilities which would not otherwise have been present, those disabilities are to be regarded as damage resulting from her wrongful act and actionable accordingly at the suit of the child.*“

¹⁹⁶ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 448.

¹⁹⁷ Pro srovnání je vhodné připomenout, že trestní odpovědnost matky (těhotné ženy) v Anglii obecně dovozena být může, avšak k tomu je zapotřebí prokázat mimo jiné její úmysl způsobit smrt svého nenarozeného dítěte, respektive uměle přerušit své těhotenství, přičemž veškeré pokusy o zpochybnění tohoto pravidla soudní cestou byly až dosud britskými soudy nakonec odmítnuty. Oproti tomu občanskoprávní odpovědnost matky může být dovozena i za nedbalostní jednání.

jejího pochybení při řízení motorového vozidla. Proč není v právním řádu zakotvena odpovědnost matky za újmu způsobenou dítěti například nadměrným požíváním alkoholu během těhotenství nebo jakýmkoliv jiným nedbalostním jednáním? Odpověď je zjevná: taková úprava by omezovala právo matky libovolně nakládat se svým vlastním životem a zdravím (se svým vlastním tělem), což by bylo v rozporu s jejími základními právy a svobodami. Nicméně lze-li tuto odpovědnost dovést ve speciálním případě řízení motorového vozidla, pak je značně obtížné ospravedlnit vyloučení odpovědnosti matky v ostatních případech.

Právě tato rozpornost právní úpravy vede v Anglii k řadě soudních sporů, v nichž strany napadají správnost příslušných zákonných ustanovení a snaží se dovést odpovědnost matky, ať již civilní nebo trestní, za její nedbalostní jednání spočívající nikoliv pouze v řízení motorového vozidla. Pravděpodobně nejvýznamnějším případem poslední doby, který by podstatně změnil vnímání dané problematiky ve prospěch práv dítěte, kdyby byl rozsouzen opačně, byl případ *Criminal Injuries Compensation Authority v First-tier Tribunal*.¹⁹⁸ Ačkoliv měl Court of Appeal v této věci rozhodnout pouze o tom, zdali může dítě, trpící fetálním alkoholovým syndromem v důsledku nadměrného požívání alkoholu jeho matkou během těhotenství, požadovat finanční kompenzaci od státu určenou obětem trestné činnosti, soudci byli nuceni zaujmout ve svém rozhodnutí stanovisko k otázce právního postavení plodu, a to jak pro účely civilněprávní, tak trestněprávní. Court of Appeal zde potvrdil nemožnost dovést občanskoprávní odpovědnost matky za nadměrné požívání alkoholu během těhotenství s odkazem na záměr zákonodárce zjevný z čl. 1 odst. 1 CLA, v němž je odpovědnost matky dítěte obecně vyloučena, odmítl připustit její trestní odpovědnost dle příslušných ustanovení OAPA a ILPA vztahujících se k plodu,¹⁹⁹ a to z důvodu neexistence přímého úmyslu matky způsobit požíváním alkoholu smrt plodu,²⁰⁰ a vyloučil její trestní odpovědnost i podle ostatních ustanovení OAPA, která postihují jednání směřující

¹⁹⁸ *Criminal Injuries Compensation Authority v. First-tier Tribunal (Social Entitlement Chamber) (British Pregnancy Advisory Service and others intervening)* [2014] EWCA Civ 1554, [2015] 2 WLR 463.

¹⁹⁹ Čl. 58 a 59 OAPA, čl. 1 ILPA.

²⁰⁰ Přesněji dle anglické terminologie „způsobit potrat“ v případě OAPA nebo „zničit život dítěte schopného narodit se živé“ v případě ILPA.

k ohrožení života nebo poškození zdraví jiné osoby,²⁰¹ neboť pod pojem „jiná osoba“ nelze zahrnovat lidský plod ve smyslu nenarozeného dítěte, a ochranu zaručenou těmito ustanoveními proto na dosud nenarozené dítě nelze vztáhnout. Ačkoliv tedy ochrana nenarozeného dítěte na úkor práv a svobod matky rozšířena nebyla, určitý posun ve vnímání dané problematiky je zjevný, stejně tak jako hluboké přesvědčení společnosti o hodnotě lidského života, hodného ochrany již před narozením.

Právní úprava České republiky těmto tendencím mnoho prostoru nedává, neboť český právní řád žaloby typu *wrongful life* nebo *wrongful disability*, k jejichž podání by bylo aktivně legitimováno samo dítě proti svým rodičům, nezakotvuje. V českém právním prostředí jsou zatím známy pouze ojedinělé případy žalob na ochranu osobnosti, které lze označit za žaloby typu *wrongful birth*, neboť se jimi žena – matka domáhá přiznání náhrady určité nemajetkové újmy vzniklé z narození nechtěného dítěte nebo v souvislosti s ním, a to z důvodu pochybení na straně lékaře, případně poskytovatele zdravotních služeb.²⁰² Ačkoliv esenciálním předpokladem těchto žalob je autonomie vůle matky a s touto prací proto nepochybně souvisí, pro účely této kapitoly, pojednávající o vzájemném vztahu, respektive konfliktu mezi hodnotou života a zdraví (nenarozeného) dítěte a hodnotou autonomie vůle jeho matky, nejsou tyto žaloby příliš podstatné, když uvedený konflikt není jejich předmětem.

²⁰¹ V daném případě mělo jít o trestný čin úmyslného podání jedovaté látky dle čl. 23 OAPA.

²⁰² Např. rozsudek Krajského soudu v Brně sp. zn. 24 C 66/2001 ze dne 29. 2. 2008 nebo rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 1 Co 114 ze dne 13. 10. 2009.

6.4 Odmítnutí léčby nezbytné k záchraně života nenarozeného dítěte

Ačkoliv zákony obou zemí určitou právní ochranu nenarozenému dítěti zaručují, jak vyplývá z výše uvedeného, **okamžik narození** je pro právní postavení dítěte zásadní. Teprve od okamžiku narození je dítě považováno za lidskou bytost – člověka v právním slova smyslu, způsobilého mít jakákoliv práva a nadaného mimo jiné právem na život, zatímco do tohoto okamžiku je plod součástí těla matky, s nímž má matka právo, v mezích daných příslušným právním řádem, jak bylo uvedeno výše, nakládat. Shodně v obou zemích je proto také respektováno právo matky na **odmítnutí jakékoliv léčby**, neboť ta vždy představuje zásah do její integrity, třebaže by takové rozhodnutí vedlo zcela jistě k ohrožení nebo poškození plodu. Tento závěr byl potvrzen mimo jiné v rozsudku *St George's Healthcare NHS Trust v S*,²⁰³ v němž Court of Appeal, po pečlivém zvážení předchozích judikátů zabývajících se touto otázkou,²⁰⁴ konstatoval, že těhotenství ženy nijak nesnižuje její oprávnění rozhodovat o svém vlastním těle, což v daném případě znamenalo odmítnutí zákroku – císařského řezu – nezbytného k záchraně života jejího nenarozeného dítěte: *“Nenarozené dítě není osobou oddělenou od své matky. Jeho potřeba lékařské péče nepřevažuje nad jejími právy. Matka má právo nebyť nucena k podstoupení zákroku zasahujícímu do její tělesné integrity proti její vůli, bez ohledu na to, zda na tom závisí její vlastní život nebo život jejího nenarozeného dítěte. Toto její právo nemůže být omezeno ani oslabeno jen proto, že se její rozhodnutí využít jej může jevit jako morálně odporné.”*²⁰⁵

²⁰³ *St. George's Healthcare N.H.S. Trust v S. Regina v Collins and Others, Ex parte S.* [1999] Fam 26.

²⁰⁴ Mezi judikáty, na které je v rozsudku *St George's Healthcare NHS Trust v S* odkazováno a které jsou v něm rozebírány, patří zejména *Re T. (Adult: Refusal of Treatment)* [1992] 3 WLR 782, [1993] Fam 95; *Attorney-General's Reference (No. 3 of 1994)* [1997] 3 WLR 421, [1998] AC 245; a *Re M.B. (An Adult: Medical Treatment)* [1997] 2 FCR 541.

²⁰⁵ *St George's Healthcare NHS Trust v S. op. cit.* „An unborn child is not a separate person from its mother. Its need for medical assistance does not prevail over her rights. She is entitled not to be forced to submit to an invasion of her body against her will, whether her own life or that of her unborn child depends on it. Her right is not reduced or diminished merely because her decision to exercise it may appear morally repugnant.“

6.5 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Existencí práva na legální interrupci a otázkami s tím souvisejícími se také opakovaně zabýval Evropský soud pro lidská práva. Ačkoliv je podle českého i anglického práva nesporné, že lidský plod nelze považovat za samostatnou osobu, a proto práva matky převažují nad zájmy a potřebami jejího nenarozeného dítěte, judikatura ESLP dokazuje, že otázka právního postavení plodu, jehož určení je pro takový závěr nezbytné, není zcela jednoznačná. Příkladem může být rozhodnutí ve věci *Vo v. Francie*.²⁰⁶ V něm ESLP konstatoval, že „(...) zodpovězení otázky, kdy vzniká právo na život, spadá do prostoru pro uvážení, o kterém má soud za to, že je smluvním státním v této oblasti dán“;²⁰⁷ přičemž poznamenal, že mezi evropskými státy neexistuje žádný konsensus ohledně vědecké a právní definice počátku lidského života.²⁰⁸ Ačkoliv zde ESLP záměrně odmítl vyslovit, zda lze lidský plod považovat za člověka v právním slova smyslu a zda je tudíž i jeho život chráněn článkem 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který zaručuje právo na život „každému“, právě tato zdrženlivost soudu dokládá, že možnost přiznání práva na život nenarozenému dítěti není vyloučena.

Potenciální vztažení ochrany na prenatalní fázi života bylo připuštěno také v případě *Paton v. Spojené království*.²⁰⁹ V něm ESLP konstatoval, že ačkoliv žádné ustanovení ÚLPZS nenaznačuje, že se výraz „každý“ vztahuje i na nenarozené dítě, uplatnění tohoto pojmu v prenatalní fázi života nemůže být zcela vyloučeno.²¹⁰ Ani v tomto případě však ESLP výslovně nestanovil, zda nenarozené dítě právo na život má nebo nemá.

²⁰⁶ Rozsudek ESLP ze dne 8. 7. 2004 ve věci *Vo v. Francie* (stížnost č. 53924/00).

²⁰⁷ *ibid*, bod 82: „(...) the issue of when the right to life begins comes within the margin of appreciation which the Court generally considers that states should enjoy in this sphere.“

²⁰⁸ *ibid*, bod 82.

²⁰⁹ Rozsudek ESLP ze dne 13. 5. 1980 ve věci *Paton v. Spojené království* (stížnost č. 8416/78).

²¹⁰ *ibid*, bod 413: „None indicates clearly that it has any possible prenatal application, although such application in a rare case – e.g. under Article 6 (1) – cannot be entirely excluded.“

ESLP ve své dosavadní judikatuře explicitně nedovodil ani právo těhotné ženy na legální interrupci, naopak v případě *A, B a C v. Irsko* výslovně konstatoval, že „článek 8 (zakládající právo na soukromý a rodinný život) *nelze interpretovat jako článek zakládající právo na interrupci*“.²¹¹ V dané věci soud posuzoval stížnosti tří stěžovatelek, kterým nebylo umožněno podstoupit v Irsku interrupci z osobních či zdravotních důvodů, neboť umělé přerušování těhotenství irský právní řád až na výjimky zakazuje, přičemž ani v těchto výjimečných případech, kdy interrupce legální je, není její podstoupení reálně možné vzhledem k nedostatečné a nejasné právní úpravě. ESLP se tak musel vyjádřit k otázce, zda jsou státy povinny umožnit na svém území provádění interrupcí z osobních či zdravotních důvodů, respektive zakotvit ve svých právních rádech právo na legální interrupci, a zda v případě, že tak nečiní, porušují článek 8 ÚLPZS či nikoliv. ESLP konstatoval, že zákazem interrupcí z osobních či zdravotních důvodů Irsko nepřekročilo prostor pro uvážení, který je mu v tomto ohledu ponechán (tak zvaný „margin of appreciation“), umožnění interrupcí je věcí jeho národního zákonodárství, které jediné může zohlednit hluboké morální hodnoty sdílené převážnou částí irských obyvatel, a stanovením širokého zákazu interrupcí proto k porušení článku 8 ÚLPZS nedošlo. V případě třetí stěžovatelky však ESLP dospěl k závěru, že zmíněný článek porušen byl, neboť Irsko nedostatečně a nejasně vymezilo podmínky, za nichž legální interrupci ve výjimečných případech podstoupit lze.

Přístup ESLP lze tedy označit za spíše zdrženlivý; neodpovídá na otázku, zda právo na legální interrupci v obecné rovině existuje, ani zda má lidský plod právo na život či nikoliv.²¹² Stížnosti posuzuje ESLP zcela individuálně, přičemž jednotný zůstává v závěru, že smluvní státy mají v tomto ohledu poměrně široký prostor pro uvážení, proto legální interrupci nutně umožňovat nemusí, nicméně pokud ji umožní, je třeba stanovit jasná procesní pravidla a podmínky její dostupnosti.²¹³ Četnost stížností napadajících národní interrupční zákonodárství však nepochybně svědčí o tom, že nalezení rovnováhy mezi potřebou ochrany nenarozeného dítěte a právy těhotné ženy, zejména její svobodou rozhodovat o svém vlastním těle a právem na zachování její

²¹¹ Rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 2010 ve věci *A, B a C v. Irsko* (stížnost č. 25579/05), bod 214.

²¹² ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. 2016, *op. cit.* s. 456, 460 – 461.

²¹³ Kromě výše uvedeného případu *A, B a C v. Irsko* bylo totéž zdůrazněno také v rozsudku ESLP ze dne 20. 3. 2007 ve věci *Tysiac v. Polsko* (stížnost č. 5410/03), bod 116.

tělesné a duševní integrity, není jednoduchým úkolem, zejména s ohledem na rostoucí význam sexuálních a reprodukčních práv, pokrok lékařské vědy a stále se vyvíjející potřeby společnosti, které je třeba reflektovat.

Závěr

V předložené diplomové práci jsem se zabývala problematikou zásahu do tělesné a duševní integrity člověka jako jedné ze složek lidské osobnosti. Zaměřila jsem se na podmínky a okolnosti, za nichž je možné do integrity člověka zasáhnout, neboť aby byl jakýkoliv zásah v souladu s právem a nepředstavoval neoprávněné narušení osobnosti člověka, musí se nutně opírat o některý ze zákonem uznaných důvodů. Zvláštní pozornost byla věnována informovanému souhlasu, neboť právě souhlas dotčené osoby je tím nejdůležitějším, zákonem preferovaným důvodem zásahu do integrity člověka.

Cílem této práce bylo analyzovat současnou právní úpravu, poukázat na její nedostatky či mezery a nastínit řešení případných problematických otázek, to vše s ohledem na současný stav právní nauky a dostupnou judikaturu. Naopak úvodní kapitola byla vedena snahou objasnit základní teoretická východiska, jakož i vztah principu nedotknutelnosti lidské bytosti, z něhož úprava zásahu do integrity vychází, k dalším principům a hodnotám, na kterých je český právní řád postaven, a nahlédnout tak na danou problematiku v širších souvislostech.

V rámci analýzy jsem vycházela z dostupné odborné literatury pojednávající o ochraně osobnosti v obecné rovině i z literatury zaměřující se na poskytování zdravotních služeb, neboť právě v jejich rámci k mnohým zásahům do integrity člověka dochází. Nezbytným podkladem mi byla rovněž samotná právní úprava, obsažená zejména v novém občanském zákoníku. Ten tvoří jakýsi společný rámec ochrany tělesné a duševní integrity člověka, neboť se úprava v něm obsažená vztahuje obecně na jakékoliv zásahy, a to i ty, k nimž dochází v rámci poskytování zdravotních služeb, zejména nejsou-li podrobnosti upraveny zákonem o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování jakožto zákonem zvláštním. Vztah občanského zákoníku a zákona o zdravotních službách však nelze bezezbytku označit za vztah speciality, respektive subsidiarity. Do jisté míry paralelní úprava ve spojení s nejednotnou terminologií a absencí některých potřebných zákonných definic vzbuzuje řadu praktických otázek, a to nejen z aplikačního hlediska. Proto bylo v rámci této práce podrobněji pojednáno

i o vzájemném vztahu těchto dvou nedávno přijatých právních předpisů, které zásah do integrity člověka a podmínky, za nichž je možný, nově upravují.

V poslední kapitole jsem se zaměřila na právní úpravu umělého přerušení těhotenství jakožto zásahu do integrity člověka v oblasti zdravotnictví, který považuji za poměrně kontroverzní po stránce morální a etické, a za pomoci komparativní metody jsem porovнала právní úpravu České republiky s právní úpravou v Anglii. V rámci této kapitoly jsem se věnovala rovněž dalším sporným otázkám, které mají s umělým přerušением těhotenství společný jeden podstatný rys, a totiž nevyhnutelný střet autonomie vůle dotčené osoby (matky) na straně jedné s chráněnou hodnotou lidského života a zdraví na straně druhé. Byly zhodnoceny praktické dopady a reálné fungování zejména anglické právní úpravy, poukázáno na její nedostatky a nastíněny aktuální problémy, s nimiž se v současné době potýká soudní praxe či na které je poukazováno ze strany odborníků i široké veřejnosti. Zhodnocena byla také dosavadní judikatura Evropského soudu pro lidská práva vztahující se k těmto otázkám.

S ohledem na citlivou oblast lidského zdraví a nejcennější hodnoty, s nimiž je nakládáno, je nepochybné, že zásah do integrity člověka vyžaduje pečlivou právní úpravu zaručující ochranu této složky lidské osobnosti, jakož i dostatečnou právní jistotu zasahující osoby. Poslední kapitola této práce navíc dokládá, že i oprávněný zásah do integrity člověka může být v konkrétních případech společností odsuzován. Ačkoliv se příslušná zákonná ustanovení mohou na první pohled jevit jako jednoznačná, je otázkou, jak bude nová právní úprava reagovat na aktuální potřeby společnosti a jak bude vykládána, stejně tak jako bude zajímavé sledovat, jak se s případnými nedostatky vypořádá soudní praxe.

Použité prameny a literatura

MONOGRAFIE

- CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Dříve vyslovená přání a pokyny Do Not Resuscitate v teorii a praxi. Monografie.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010. 97 s. ISBN 978-80-87146-31-6
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar, SOVOVÁ, Olga a kol. *Trestní právo a zdravotnictví.* 2. vydání. Praha: Orac, 2004. 183 s. ISBN 80-86199-75-4
- DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam. *Ochrana práv pacienta ve zdravotnictví.* 1. vydání. Praha: Linde, 2007. 138 s. ISBN 978-80-7101-684-6
- DOLEŽÍLEK, Jiří. *Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti.* 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 326 s. ISBN 978-80-7552-074-6
- DOSTÁL, Jiří. *Etické a právní aspekty asistované reprodukce. Situace ve státech přijatých do Evropské unie v roce 2004.* 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Lékařská fakulta, 2007. 170 s. ISBN 978-80-244-1700-4
- DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1 – Díl první: Obecná část.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 432 s. ISBN 978-80-7478-326-5
- HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7357-643-1
- HORSEY, Kirsty, RACKLEY, Erika. *Tort Law.* 3rd edition. (2013, Oxford University Press)
- JACKSON, Emily. *Medical Law: Text, Cases and Materials.* 3rd edition. (2013, Oxford University Press)
- KNAP, Karel, ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, PAVLÍK, Pavel, PLECITÝ, Vladimír. *Ochrana osobnosti podle občanského práva.* 4. vydání. Praha: Linde, 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6
- LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: Obecná část (§ 1-654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9

- MACH, Jan. *Lékař a právo: Praktická příručka pro lékaře a zdravotníky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. 320 s. ISBN 978-80-247-3683-9
- MATĚJEK, Jaromír. *Dříve projevená přání pacientů: výhody a rizika*. 1. vydání Praha: Galén, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7262-850-6
- ONDŘEJOVÁ, Eva. *Ochrana osobnosti v common law a českém právu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016. 256 s. ISBN 978-80-7502-164-9
- PRUDIL, Lukáš. *Právo pro zdravotnické pracovníky*. 1. vydání. Praha: Linde, 2014, 178 s. ISBN 978-80-7201-929-8
- SOVOVÁ, Olga. *Zdravotnická praxe a právo: praktická příručka*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, 299 s. ISBN 978-80-87212-72-1
- STOLÍNOVÁ, Jitka, MACH, Jan. *Právní odpovědnost v medicíně*. 2. vydání. Praha: Galén, 2010. 313 s. ISBN 978-80-7262-686-1
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5
- ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. *Zdravotnické právo*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 852 s. ISBN 978-80-7552-321-1
- ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. *Informovaný souhlas: teorie a praxe informovaného souhlasu ve zdravotnictví*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2007. 260 s. ISBN 978-80-7357-268-6
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1 až 654)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8
- TĚŠINOVÁ, Jolana, ŽDÁREK, Roman, POLICAR, Radek. *Medicínské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 414 s. ISBN 978-80-7400-050-8
- VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014. 240 s. ISBN 978-80-7502-045-1
- WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6

ODBORNÉ ČLÁNKY A INTERNETOVÉ ZDROJE

- Abortion laws around the world: from bans to easy access [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/05/abortion-laws-around-the-world-from-bans-to-easy-access>
- Abortion Statistics, England and Wales: 2016 [online]. Publikováno na webových stránkách vlády Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/statistics/report-on-abortion-statistics-in-england-and-wales-for-2016>
- DOLEŽAL, Tomáš. Wrongful life, wrongful birth žaloby – etické a právní úvahy. *Journal of Medical Law and Bioethics*. 2013, roč. 3, č. 3
- DOLEŽAL, Tomáš. Poskytování zdravotních služeb po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku. *Journal of Medical Law and Bioethics*. 2013, roč. 3, č. 2.
- DOUBEK, Pavel. Zdravotní zákroky bez souhlasu pacienta a lidská důstojnost [online]. Dostupné na: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/zdravotni-zakroky-bez-souhlasu-pacienta-a-lidska-dustojnost>
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) [online]. Dostupné na: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=RACK8GAHS5NK>
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o umělém přerušení těhotenství [online]. Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/tisky/t0012_00.htm
- Etický kodex České lékařské komory [online]. Dostupné na: http://www.lker.cz/doc/cms_library/10_sp_c_10_eticky_kodex-100217.pdf
- FIALA, Petr, MAYER, Jindřich. Informovaný souhlas pacienta s poskytováním zdravotních služeb [online]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/informovany-souhlas-pacienta-s-poskytovanim-zdravotnich-sluzeb-93584.html>
- Foetal alcohol syndrome case dismissed by Court of Appeal [online]. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/uk-30327893>

- FOSTER, Charles. An overdue inquiry into the working of the Abortion Act [online]. Dostupné na: <http://www.halsburyslawexchange.co.uk/an-overdue-inquiry-into-the-working-of-the-abortion-act/>
- GÜRLICH, Richard. Právo na duševní a tělesnou integritu podle NOZ [online]. Dostupné na <http://www.businessinstitut.cz/pravo-na-dusevni-a-telesnou-integritu-podle-noz>
- HAVLÍKOVÁ, Kateřina. Jak upravuje zásah do integrity člověka nový občanský zákoník [online]. Dostupné na : <http://muj-pravnik.cz/zasah-do-integrity-cloveka-novy-obcansky-zakonik/>
- HOLČAPEK, Tomáš. Občanskoprávní odpovědnost v medicíně a její uplatňování u českých soudů. *Právní rozhledy*. 2016, č. 9, s. 305-310
- KIRBY, Jill. Our abortion law is being undermined [online]. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/9846254/Our-abortion-law-is-being-undermined.html>
- Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku [online]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- MARTIN, Daniel. Abortion should not be used as a contraceptive, says Lord Steel, father of 1967 act that legalised the practice [online]. Dostupné na: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2344225/Abortion-used-contraceptive-says-Lord-Steel-father-1967-act-legalised-practice.html>
- Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ) [online]. Dostupné na: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Methodika
- Právní aspekty informovaného souhlasu pacienta. Článek publikovaný na webových stránkách SZÚ [online]. Dostupné na: http://apps.szu.cz/cekz/dokumenty/.../Pravni_aspekty_inform_souhlasu_pacienta.pdf
- PROCHASKA, Elizabeth. Catt, abortion and the legal rights of pregnant women [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/law/2012/sep/21/sarah-catt-abortion-legal-rights-pregnant>

- RADOVÁ, Eva. Nový občanský zákoník a informovaný souhlas pacienta [online]. Dostupné na: <http://www.dentalcare.cz/2014/07/03/novy-obcansky-zakonik-a-informovany-souhlas-pacienta/>
- SKEGG, P. English Medical Law and ‘Informed Consent’: An Antipodean Assessment and Alternative. *Medical Law Review*. 1999, vol. 7
- Srovnání právní úpravy a dostupnosti legální interrupce znázorněné na mapě světa pro rok 2017 [online]. Dostupné na: <http://worldabortionlaws.com/map/>
- Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 1. 4. 2014 až 10.4.2014 [online]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/168069568d>

PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Abortion Act z roku 1967
- Congenital Disabilities (Civil Liability) Act 1976
- Infant Life (Preservation) Act z roku 1929
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)
- Offences Against the Person Act z roku 1861
- Úmluva č. 96/2001 Sb. m. s., na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně
- Úmluva č. 209/1992 Sb., o ochraně lidských práv a základních svobod
- Úmluva č. 104/1991 Sb., o právech dítěte
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky

- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví České republiky č. 306/2012 Sb., o podmínkách předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění a o hygienických požadavcích na provoz zdravotnických zařízení a ústavů sociální péče
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství
- Zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře
- Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)
- Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech)
- Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudím (trestní řád)
- Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
- Zákon č. 268/2014 Sb., o zdravotnických prostředcích a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Není-li výslovně uvedeno jinak, všechny právní předpisy jsou citovány nebo jinak použity ve znění účinném ke dni uzavření rukopisu.

JUDIKATURA

- *Airedale N.H.S. Trust v. Bland* [1993] 1 All ER 821 HL
- *Attorney-General's Reference (No. 3 of 1994)* [1997] 3 WLR 421, [1998] AC 245
- *Blyth v. Bloomsbury Health Authority* [1993] 4 Med LR 151
- *Bolam v. Friern Hospital Management Committee* [1957] 1 WLR 582
- *Gold v. Haringey Health Authority* [1988] QB 481
- *Re M.B. (An Adult: Medical Treatment)* [1997] 2 FCR 541
- *Re T. (Adult: Refusal of Treatment)* [1992] 3 WLR 782, [1993] Fam 95
- *Criminal Injuries Compensation Authority v. First-tier Tribunal (Social Entitlement Chamber) (British Pregnancy Advisory Service and others intervening)* [2014] EWCA Civ 1554, [2015] 2 WLR 463
- Nálež Ústavního soudu III. ÚS 349/03 ze dne 20. 8. 2014
- Nálež Ústavního soudu IV. ÚS 639/2000 ze dne 18. 5. 2001
- Nálež Ústavního soudu Pl. ÚS 1/12 ze dne 17. 11. 2012
- Rozsudek ESLP ze dne 13. 5. 1980 ve věci *Paton v. Spojené království* (stížnost č. 8416/78)
- Rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 2010 ve věci *A, B a C v. Irsko* (stížnost č. 25579/05), bod 214
- Rozsudek ESLP ze dne 18. 10. 2012 ve věci *Bureš v. Česká republika*
- Rozsudek ESLP ze dne 8. 7. 2004 ve věci *Vo v. Francie* (stížnost č. 53924/00)
- Rozsudek ESLP ze dne 20. 3. 2007 ve věci *Tysiac v. Polsko* (stížnost č. 5410/03)
- Rozsudek Krajského soudu v Brně sp. zn. 24 C 66/2001 ze dne 29. 2. 2008
- Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 9 To 277/2014 ze dne 1. 10. 2014

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2971/2000 ze dne 31. 1. 2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1630/2004 ze dne 30. 6. 2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2266/2008 ze dne 22. 4. 2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 593/2013 ze dne 28. 3. 2013
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3223/2011 ze dne 14. 5. 2013
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 1 Co 114 ze dne 13. 10. 2009
- *Sidaway v. Board of Governors of the Bethlem Royal Hospital and the Maudsley Hospital* [1985] AC 871
- *St. George's Healthcare N.H.S. Trust v S. Regina v. Collins and Others, Ex parte S.* [1999] Fam 26
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 25 Co 285/2006 ze dne 29. 11. 2006

Seznam zkratek

CLA	Congenital Disabilities (Civil Liability) Act 1976
ČLK	Česká lékařská komora
ČR	Česká republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ILPA	Infant Life (Preservation) Act 1929
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OAPA	Offences Against the Person Act 1861
SZÚ	Státní zdravotní ústav
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ÚLPB	Úmluva č. 96/2001 Sb. m. s., na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně
ÚLPZS	Úmluva č. 209/1992 Sb., o ochraně lidských práv a základních svobod
ZOVZ	Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví
ZSZS	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
ZUPT	Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství
ZZS	Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Abstrakt

Tělesná a duševní integrita člověka představuje jednu ze složek osobnosti lidské bytosti, kterou je možné chápat jako osobní sféru každého člověka a která je právním řádem chráněna před jakýmkoliv neoprávněným zásahem. Právní úprava zásahu do integrity člověka vychází z principu nedotknutelnosti lidské bytosti, podle něhož nesmí nikdo zasáhnout do integrity jiného bez jeho souhlasu, s výjimkou případů stanovených zákonem. Souhlas dotčené osoby je tak základní okolností vylučující protiprávnost zásahu. Tato diplomová práce si klade za cíl analyzovat současnou právní úpravu zásahu do integrity člověka obsaženou především v novém občanském zákoníku a poukázat na její případné nedostatky či problematické body. Zaměřuje se na jednotlivé okolnosti, za nichž je možné do integrity člověka zasáhnout, respektive které zásah odůvodňují, a vylučují tak jeho protiprávnost. Ačkoliv je práce vedena snahou zpracovat danou problematiku z pohledu občanského práva, s ohledem na skutečnost, že k naprosté většině závažnějších zásahů do integrity člověka dochází v rámci poskytování zdravotních služeb, neobejde se tato práce bez přihlédnutí k zvláštní právní úpravě v oblasti zdravotnictví.

Práce je členěna na šest kapitol. Nejprve jsou objasněna základní teoretická východiska právní úpravy, jakož i principy a hodnoty, ze kterých úprava zásahu do integrity vychází. Dále jsou shrnuty nejdůležitější právní prameny a vysvětlen vztah mezi nimi. Stěžejními kapitolami této práce jsou kapitoly třetí a čtvrtá, ve kterých jsou podrobně rozebrány jednotlivé důvody zásahu do integrity člověka, přičemž největší pozornost je věnována informovanému souhlasu dotčené osoby. Rozebrány jsou rovněž některé další instituty související s informovaným souhlasem, typické pro zdravotnické právo, a to institut dříve vyslovených přání a negativní revers. Není opomenuta ani zvláštní úprava informovaného souhlasu u nezletilých, osob s omezenou svéprávností a osob neschopných projevit vůli. Následně jsou shrnuty důsledky neoprávněného zásahu a prostředky právní ochrany. Poslední kapitola této práce se věnuje srovnání české a anglické právní úpravy vybraného zásahu do integrity člověka (umělého přerušení těhotenství) a dalších s tím souvisejících a značně kontroverzních otázek, které jsou v současné době, zejména v anglickém právním prostředí, hodně diskutovány.

Summary

Physical and mental integrity of an individual represents one of the components of a human personality, which may be regarded as a personal sphere of everyone and which is protected by the law against any unauthorized interference. Legislation regarding the interference with the integrity of an individual is based on the principle of inviolability of a human being, according to which no one is entitled to interfere with the integrity of another individual without his consent, except as provided by law. The consent of the individual concerned is therefore the most fundamental circumstance excluding illegality of the interference. The aim of this diploma thesis is to analyse current legislation regarding the interference with the integrity of an individual, especially relevant provisions of the new civil code, and to point out its potential deficiencies or problematic aspects. It focuses on particular circumstances under which it is possible to interfere with the integrity of an individual, or which represent the reasons for such interference and therefore exclude its illegality. Even though the thesis aims to elaborate the topic from the point of view of civil law, with regard to the fact that most of the serious interferences with the integrity of an individual occur when health services are provided, it also takes special legislation in the field of healthcare into consideration.

The thesis is divided into six chapters. First of all theoretical grounds of the legislation, as well as basic principles and values from which the regulation of the interference with integrity arises, are clarified. Afterwards the most important sources of law are summarized and relations between them are explained. The third and fourth chapters are the most important ones; there the particular reasons for the interference with the integrity of an individual are analysed in detail, with a special focus on the informed consent of the individual concerned. Some other legal institutes related to the informed consent and typical for medical law are analysed as well; these are living wills and written declarations of a treatment refusal. Special legislation regarding the informed consent in relation to minors, persons with limited legal capacity and persons unable to express their will is not left out either. Afterwards the consequences of an unauthorized interference and means of legal protection are summarized. The last chapter of this thesis is devoted to a comparison between the Czech and English

legislation regulating a chosen case of interference with the integrity of an individual (abortion) and other significantly controversial issues related to it, which are currently discussed especially in English legal environment.

Název práce v anglickém jazyce:

Interference with integrity of an individual

Klíčová slova:

Osobnost člověka

Tělesná a duševní integrita

Zásah do integrity

Informovaný souhlas

Poskytování zdravotních služeb

Lékařský zákrok

Keywords:

Personality of an individual

Physical and mental integrity

Interference with integrity

Informed consent

Provision of health services

Medical intervention